

Pályázati munka az „Év fiatal könyvtárosa díj” elnyerésére

**Webes szolgáltatási háló könyvtárak számára – az
ötlettől a megvalósulásig**

Paszternák Ádám

Budapest
2009

Tartalomjegyzék

A webes könyvtári szolgáltatások kialakításának elmélete.....	3
A szolgáltatás megtervezése.....	3
Az előzetes tájékozódás	4
Igényfelmérés és a tervezés alapjai.....	5
Az eszközök kiválasztása.....	7
A szolgáltatás létrehozása és üzemeltetése.....	9
A bétateszt időszaka.....	10
Monitoring, fejlesztés és karbantartás.....	11
Út az Országos Idegennyelvű Könyvtár webes szolgáltatásainak megvalósulásához.....	14
Az Országos Idegennyelvű Könyvtár és szolgáltatásai.....	14
Az OIK webes megjelenése 2007-ben.....	15
A szolgáltatási háló megtervezése.....	17
A tartalomkezelő rendszer kiválasztása.....	19
A linkgyűjtemény építésére szolgáló eszköz kiválasztása.....	22
A háttértárnak használt szolgáltatások kiválasztása.....	25
A naptár- és a keresőalkalmazás kiválasztásáról.....	27
Eszközbeállítások és integráció	29
Működtetés és a tapasztalatok.....	36
Konklúzió.....	39
Mellékletek listája.....	42

Jelen írás nem csak pályázat. Dokumentáció is: egy több hónapos munka (terjedelmi korlátok miatt csupán vázlatos) dokumentációja, amely reményeim szerint nem csak útmutatásként, de motivációul is szolgálhat azok számára, akik hasonló vállalkozásba vágnak.

2007-ben az Országos Idegennyelvű Könyvtár több, „kísérleti jellegű” webes szolgáltatást indított. Ennek megtervezésében, megvalósításában vállaltam aktív szerepet. Azért kísérleti jellegűek, mert mindaddig hazai könyvtár ilyen mértékű, ingyenes eszközökből összeállított nyílt hozzáférésű, webes szolgálati háló kiépítésébe még nem fogott. Nem lebegtek a szemünk előtt követendő példák vagy hasonló intézményi szolgáltatások. Habár akkoriban már létezett egy-két könyvtári blog, azokhoz nem kapcsolódtak olyan más szolgáltatások, amelyeknek kivitelezésén én gondolkodtam. Valóban kísérlet volt ez a javából – nem tudtuk, mit és mennyit profitálhatunk ebből a vállalkozásból, vagy egyáltalán profitálhatunk-e valamit belőle.

Mindenesetre az intézmény vezetése engedélyt adott arra, hogy megtervezem és kivitelezem azt, amit elképzelttem. Sosem kérdeztem meg, miért – valószínűleg látták lelkesedésemet és – gondolom – maguk is nyűg helyett kihívásnak érezték azt, hogy a könyvtárak (köztök az Országos Idegennyelvű Könyvtár is) az akkorinál hangsúlyosabban „webre vigyék” önmagukat és szolgáltatásaikat. Mára a blog szerves része lett a könyvtár kommunikációjának, a többi eszköz pedig beépült a mindennapi tájékoztatási folyamatba és lehetőséget ad használóinknak arra, hogy akkor is szakszerű kézzel összeválogatott forrásokból meríthessenek információt, amikor a könyvtár zárva tart.

A fent említett dokumentációs szerepe miatt a pályázat lezárása után – annak eredményétől függetlenül – szakmai oldalamon közzéteszem ezt a dolgozatot. Remélem hasznos segítséget nyújt és motivációval szolgál majd mindazoknak, akik új megoldásokat keresnek könyvtárunk számára a XXI. század kihívásaira.

A webes könyvtári szolgáltatások kialakításának elmélete

Írásom első részében megkísérlem összegyűjteni mindazokat az elméleti alapokat, amelyek mentén dolgoztam. Terjedelmi korlátok miatt sok dologról nem teszek említést – így például a weboldalak tervezésének alapelveiről. Lényegében az összes, a szolgáltatási rendszer elkészítésekor használt eszköz rendelkezik felhasználói felülettel, így azok esetében nincs is szükség ezen elvek figyelembe vételére. Ahol mégis, ott nem azonban árt néhány dolgot szem előtt tartanunk.

Az egyik ilyen tényező a weblapok ergonómiája (más néven „usability”, azaz használhatóság). A Weblabor oldalán olvasható Nagy Gusztáv „tollából” egy nagyon érdekes vizsgálódás értékelése¹. A

¹ Nagy Gusztáv: „Weblapok ergonómiája” [elektronikus dokumentum]. URL: <http://weblabor.hu/cikkek/ergonomiafelmeres>. Letöltés ideje: 2009. 05. 12.

cikk végigolvastával előkerülnek mindazok a hibák, amelyeket mindenképpen érdemes elkerülnünk, ráadásul a cikk végén található irodalomjegyzék és a hozzászólások is további szempontokat adhatnak az ergonómiai tervezéshez.

A másik – számomra szintén nagy érdeklődéssel olvasott – cikk, amelyet bátran merek ajánlani, a Smashing Magazine oldalán jelent meg „10 Principles For Readable Web Typography” címmel² és a weboldalak tipográfiai tervezéséhez ad rendkívül hasznos segítséget.

A használhatóság és a tipográfia csak egy szelete a sikeres webtervezésnek, ám kitartó bújárással bárki elsajátíthatja a weboldalak tervezésének alapjait.

A szolgáltatás megtervezése

A legtöbb webes szolgáltatás amolyan „ad hoc dolognak” tűnik – az embernek szüksége lesz valamire, regisztrál rá és használja. Azt, hogy mennyi ideig használja egészen pontosan, két szempont határozza meg:

- az, tartósan szüksége van-e a szolgáltatásra, avagy csupán egy pillanatnyi igény kielégítésére használja-e fel, valamint
- az, hogy mennyire van megelégedve a szolgáltatással.

Lássunk egy-egy példát! Valaki előadást készül tartani, de számítógépén nincsen telepítve a Power Point prezentáció-készítő, sem az OpenOffice.org³ projekt hasonló szoftvere. Talán nem is rajta múlik, hiszen éppen egy könyvtárban szeretné elkészíteni a bemutatót, nyilvános munkaállomáson, ahol a rendszergazdai korlátozások miatt nincs is jogosultsága bármit telepíteni. Ekkor nyúl a Google egyik szolgáltatásához, a Dokumentumokhoz⁴, amelynek segítségével elkészíti a prezentációt, majd ppt-fájlként exportálja azt. Azaz feliratkozott egy szolgáltatásra azért, hogy pillanatnyi szükségleteit kielégítse. Lehetséges, hogy többé nem is lesz szüksége ilyen funkcióra, ennek eredményeképp nem is fogja többet használni a Dokumentumokat. Mivel a prezentációra gyorsan van szüksége, valószínűleg nem fog több hasonló szolgáltatást kipróbálni – beéri azzal, amelyet barátai, ismerősei ajánlottak, avagy azzal, amelyet a keresőmotor első találatként hoz.

Ahogy szoftverekből, úgy webes alkalmazásokból is (szinte) minden esetben létezik alternatíva. Ma már több oldal is kínál lehetőséget például az online zenehallgatásra (blip.fm⁵, last.fm⁶ stb.).

2 Matt Cronin: „10 Principles For Readable Web Typography” [elektronikus dokumentum]. URL: <http://www.smashingmagazine.com/2009/03/18/10-principles-for-readable-web-typography/>. Letöltés ideje: 2009. 05. 12.

3 <http://hu.openoffice.org/>

4 <http://docs.google.com>

5 <http://blip.fm>

6 <http://last.fm>

Logikusnak tűnik hát, hogy aki tartós igénybevételhez keres szolgáltatást, az előbb, vagy utóbb eljut mindegyik oldalig: próbálgatja, hogy mennyire esik kézre használata, megtalálja-e kedvenc zenei stílusát, hogyan tudja integrálni más szolgáltatásokba (például meg tudja-e jeleníteni az éppen hallgatott zeneszámok címeit asztalán, vagy blogján), az alkalmazásnak mely funkciói használhatók térítésmentesen. Mindezen tapasztalatok alapján kétséget kizáróan kiválasztja kedvenc szolgáltatását, melyet huzamosabb ideig kíván használni, míg a többi alternatíva szolgáltatásait csupán átmenetileg, a kísérletezés idejére veszi igénybe.

Egyéni felhasználóként ez a kísérletezés természetes, veszélytelen és kívánatos is, hiszen mindenki arra törekszik, hogy megtalálja a szolgáltatást, amely igényeit nem csak tessék-lássék elégíti ki, hanem (többé-kevésbé) teljes mértékben.

Mi a helyzet azonban a könyvtárakkal? Megtehetik-e, hogy az egyéni felhasználókhöz hasonlóan „kísérletezessenek” - adott esetben a könyvtárhasználó rovására, az adatvesztés „Demoklész-kardjával” a feje felett? Természetesen megtehetik, ám nem szerencsés: a gyakori változtatások, szolgáltatóváltások, funkcióváltozások stb. könnyen azt a látszatot kelthetik, mintha a könyvtár maga sem tudná, mit is akar igazából. Ezt a veszélyt három dologgal lehet kivédeni: az előzetes tudakozódással, a körültekintő tervezéssel és a nem-publikus béta-teszteléssel.

Az előzetes tájékozódás

A szolgáltatásokat – és ez éppúgy igaz a könyvtári szolgáltatásokra – általában emberek készítik emberek számára. Vegyük most szemügyre az két emberi tényező – a szolgáltató és a kiszolgált – közül az elsőt: a szolgáltatás tervezőjét!

Figyelembe véve azt, hogy aki webes szolgáltatási háló tervezésébe fog, maga is „web-tapasztalt” ember, minden bizonnyal vannak eszköz-szinten preferenciái, kedvencei és neki kézre eső, az ő igényeihez igazodó, már bevált szolgáltatások. Ez felerészben nagyon is kívánatos, másrészről viszont nagy hátrány is tud lenni. Kívánatos, hiszen az ő igényeihez igazodó eszköz keresése során minden bizonnyal megtapasztalta az alternatívákat, górcső alá vett több, hasonló funkciót ellátó alkalmazást, tisztában van azok előnyeivel és hátrányaival is. Ám hátrány, hiszen eddig mindössze saját igényei alapján vizsgálta az alkalmazásokat, ezek az igények viszont nem feltétlenül esnek egybe a könyvtárhasználók (azaz a második emberi tényező, a kiszolgált) igényeivel. Ráadásul ezen a problémán nem egyszerű úrrá lenni – az ember a kísérletezés során hajlamos megfeledkezni arról, hogy az adott eszközt ő nem használni, hanem tartalommal megtölteni és üzemeltetni is fogja. Ahogyan arról is, hogy ő „web-tapasztalt” ember, némely funkció számára egyértelmű, egy könyvtárban azonban a legkülönbözőbb tudásszinten álló és képességű emberek fordulnak meg.

Az előzetes tudakozódás tehát nagy vonalakban a következőket jelenti:

- Milyen felhasználói funkciókat kínál az adott eszköz?
- Milyen üzemeltetői funkciókat kínál az adott eszköz?
- Milyen képességekre, tudásra és tapasztalatokra van szükség az adott eszköz felhasználói szintű kezeléséhez és a könyvtárhasználók rendelkezhetnek-e ezekkel?
- Milyen képességekre, tudásra és tapasztalatokra van szükség az adott eszköz üzemeltetői szintű kezeléséhez és mi magunk rendelkezünk-e ezekkel?

A fentebb leírtak természetesen ideális esetben valósulnak meg, azaz a szolgáltatást kialakító személy maga is járatos a webes alkalmazások világában, ezért – és csak ezért – előzheti meg a tájékozódás a következő lépést: az igények számbavételét és a tervezést.

Igényfelmérés és a tervezés alapjai

Az igények felmérése – ahogyan erről már esett szó az előzőekben – természetesen nem az üzemeltető igényeit jelenti, azaz nagyjából figyelmen kívül hagyja az első emberi tényezőt, miközben egészében a másakra koncentrálnak. Mit akarunk nyújtani használóinknak? Milyen jellegű és megjelenési formájú információt szeretnénk közvetíteni? Szöveges és képi információt? Vagy inkább multimédiát: videót és hangot? Létezik már ez az információs tartalom, vagy nekünk kell létrehozunk? Konkrét tudásanyagot szeretnénk átadni? Esetleg csupán kaput akarunk nyitni erre a tudásanyagra? Használói bázisunkat figyelembe véve: mekkora önállóságot várhatunk el tőlük? Képesek önállóan kezelni ezeket az eszközöket, vagy a végletekig le kell egyszerűsíteni azokat működését? Szükség van-e használóképzésre a siker érdekében? És így tovább a kérdésekkel, melyek közül még a megvalósítás közepette is bukkannak fel újabbak és újabbak. Nézzük azonban sorjában a legfontosabbakat.

A kérdésre, hogy mit szeretnénk nyújtani a használóknak, kétféle válasz létezik – egy rövidebb és egy hosszabb. Röviden: valamely szolgáltatást, az ő nagyobb megelégedésükre. Hosszabban: olyan szolgáltatásokat, amelyek kiegészítik a fizikai gyűjteményünket és valós (értsd: nem virtuális) szolgáltatásaink esetleges hiányosságait – már amennyiben felismerjük ezen hiányosságokat. Ebben a felismerésben az önvizsgálat éppúgy segíthet bennünket, mint a használói visszajelzések. A hiányok felbukkanhatnak az intézményi SWOT-analízisben éppúgy, mint a használói elégedettségmérésben, panaszokban, a tájékoztatóban elhangzó beszélgetésekben és referenzs-interjúkban, vendégkönyvi bejegyzésekben stb. Ezek összessége nem csak képet adhat a már említett

hiányosságokról, de gyakran a panasz, kérés orvoslásának módját is magukban rejtik: a SWOT-analízis a gyengeségek mellett a lehetőségeket is tárgyalja, a kérések-kérdések gyakran az elvárt funkciót, szolgáltatást is tartalmazzák, a használói felmérések pedig megmutathatják, mely szolgáltatásokkal nincsenek tisztában vagy nem szimpatizálnak használóink.

A könyvtár szolgáltatásai általában az információ közvetítésére, továbbítására irányulnak. Fontos azonban tudnunk, hogy pontosan milyen jellegű információról van szó. Míg egy közművelődési könyvtárban a szolgáltatott információ a buszmenetrendtől a homeopátiás szereken át a szépirodalomig terjed, addig egy specializáltabb gyűjtőkörrel rendelkező könyvtár – iskolai-, felsőoktatási-, akadémiai-, szak-, intézményi könyvtár stb. – némiképp könnyebb helyzetben van. Ez utóbbiaknak pusztán egy-egy tudományterületet kell jobban „szolgáltatniuk”, míg előbbieknek azt is figyelembe kell venniük, hogy mely területeken kielégítő fizikai állományuk és mely területeken „szorulnak rá” a digitális tartalomra. Bárhogy is van, a szolgáltatott tartalom valószínűleg nem fog kimerülni a fizikai állomány digitális információval történő kiegészítésére – bármely könyvtárnak meg kell fontolnia a világhálón történő hangsúlyosabb szerepvállalást és szereplést, így nagy valószínűséggel az egyes szolgáltatások az intézményi kommunikációból is kivehetik a részüket. Ez sokrétű lehet, rendezvényeink kommunikálásától (szöveg) az élménybeszámolóig (kép, videó, hang), a könyvtár munkatársai által írott, összeállított cikkektől, esszétől, forrásoktól (konkrét tudásanyag) forrásjegyzékekig és hivatkozásgyűjteményekig (út a tudásanyaghoz) terjedhet.

Azt, hogy milyen informatikai (ill. digitális anyagokkal, webes szolgáltatásokkal kapcsolatos) képességei vannak használóinknak, szintén meghatározhatja részben az adott könyvtár jellege. Míg egy általános iskolában, középiskolában már-már természetesnek mondható a digitális írástudás és a számítógép-használatban szerzett gyakorlat, addig egy közművelődési könyvtárban a használók képességei igencsak különböző szintűek lehetnek. Ugyanígy jelentős a különbség egy műszaki-, informatikai-információtudományi profilú intézmény könyvtára és egy olyan könyvtár között, amelyet például nagyrészt – a köznyelv szavaival élve – „bölcészek” vagy „művészek” látogatnak. Míg az előbbi esetben a könyvtárhasználók számára magától értetődő a digitális anyagok és informatikai eszközök igénybevétele, addig az utóbbiak a számítógépet hajlamosak az ördögtől való „kacatként” látni, amelynek két funkciója van: hogy elpusztítsa a papír alapú tudást, illetve hogy megkeserítse az ő életüket. Itt látunk hát két eltérő képességű csoportot: az iskolásoknak, műszaki embereknek gyakran bőven elég az eszközökkel kapcsolatos funkciók ismertetése, addig a használók másik csoportjának nagy szüksége lehet a használóképzésre, hiszen sokuknak még az OPAC használata is nehézkes.

Amint a fenti néhány példából az kitűnhet, a szervezés-tervezés során számtalan szempontot kell figyelembe vennünk. Ezek egy része az emberi tényezőből következik, mások a könyvtár jellegéből adódnak, megint másokat pedig mi alakítunk ki az igények, lehetőségek számbavételekor. Ilyen például a tervezési folyamat következő lépcsője, az eszközválasztás.

Az eszközök kiválasztása

Ahogy fentebb arról már volt szó, kívánatos, hogy a szolgáltatás beindításakor a választott eszköz már végleges választásunkat tükrözze, azaz tisztában legyünk funkcióival, működésével, valamint azzal, hogy igényeinket ezek kielégítik-e. Az elvárt funkciók és szolgáltatások ismeretében az előzetes tájékozódás során megismert eszközök egy jelentős része valószínűleg elvetésre kerül, akár azért, mert számunkra kívánatos funkciók hiányoznak (esetleg előfizetéshez kötöttek), esetleg azért, mert üzemeltetői szempontból nem felelnek meg az elvárásoknak. Ezután a fennmaradó eszközöket újra át kell tekintenünk, immáron igényeink pontos tudatában.

Hiába felel meg egy alkalmazás kívánalmainknak, ha használata, vagy üzemeltetése nem egyszerű és átlátható. Ne feledjük, hogy ennél a lépésnél már mindkét „humán-faktort” figyelembe kell vennünk, azaz az üzemeltetői elvárásokat – és hogy őszinték legyünk: az üzemeltető képességeit – és használói csoportunk összetételét, informatikai tudását, jártasságát. Amennyiben a használói kör ilyen képességei jelentősen eltérnek, úgy minden esetben a minimumszintet kell figyelembe vennünk és abból kiindulnunk a szolgáltatás építésekor. A kiválasztás legkönnyebben áttekinthető és általam javasolt módja egy pontozásos rendszer kialakítása: az elvárásokat kérdésekként pontokba rendszerezve és hozzá egy ötös skálán értékeket rendelve (ahol 1=nem felel meg, 5=kiválóan megfelel) könnyen (és számszerűsítve) áttekinthetjük, hogy az adott eszközök mennyire felelnek meg elvárásainknak. Vegyük észre, hogy bár az első körben elvetettünk bizonyos alkalmazásokat, a „nem felel meg” osztályzat itt is megjelenik. Itt elsősorban a többi benn tartott eszközhöz viszonyítva oszthatunk ki ilyen osztályzatot, de az is lehet, hogy egyes kényelmi funkciók hiányára utalunk vele.

Ilyen, pontozandó kérdések lehetnek például a következők:

- Honosított-e az alkalmazás? Itt a „nem felel meg” jelentése „az alkalmazás felhasználói felülete nem magyar nyelvű”, a 2-től 4-ig osztályzatok a folyamatban lévő fordítást jelölik a jelenlegi állapotokat tükrözve, míg a „kiválóan megfelel” jelentése lehet „az alkalmazás felhasználói felülete teljes mértékben magyar”, illetve „nyelvválasztás lehetséges”, vagy „az alkalmazás fordítása teljes mértékig megoldható”.

- Mekkora szabadságot kap az üzemeltető az alkalmazás működtetésekor? Itt a „nem felel meg” jelentése az, hogy „az alkalmazás üzemeltetői oldalról nem szabható testre”, míg a „kiválóan megfelel” jelentése „az alkalmazás üzemeltetői oldalról teljes mértékben testre szabható”.
- A felhasználói felület átlátható, testre szabható-e? Itt a „nem felel meg” jelentése természetesen „a felhasználói felület áttekintése nehézkes és/vagy nem szabható testre”, míg a „kiválóan megfelel” azt jelenti, hogy „a felhasználói felület letisztult és funkció-orientált és/vagy teljes mértékben testre szabható, sablonozható”.
- Tartalmazza-e az alkalmazás önmagában az elvárt funkciók mindegyikét? Az 1-es osztályzat jelentése „sok funkció hiányzik az alapértelmezésből”, míg az 5-ös osztályzat arra utal, hogy „az alkalmazás önmagában is tartalmazza az elvárt funkciók mindegyikét”. Ehhez a ponthoz szorosan kapcsolódik a következő kérdés is.
- Bővíthető-e az alkalmazás kiegészítő funkciókkal? A legtöbb tartalomkezelő rendszer például épít az úgynevezett widget⁷- és plugin⁸-technológiára, azaz funkcióik köre beépülő modulokkal, böngészőbe épülő gombokkal stb. bővíthető. A „nem felel meg” osztályzat értelemszerűen a fenti technológiák hiányát jelöli, míg a „kiválóan megfelel” azt, hogy az alkalmazáshoz számos kiegészítő funkció érhető el.
- Mennyire „patinás” az adott alkalmazás? Sok esetben egy-egy webes szolgáltatás fejlesztése egyik napról a másikra abbamarad, sőt, olyan is megtörténhet, hogy azt eltávolítják – akár a felhasználók teljes adatállományával egyetemben. Ám ha egy alkalmazás fejlesztése hosszú évek óta töretlenül folyik, hatalmas felhasználói, fejlesztői bázisa van, akkor feltételezhető, hogy ez a tendencia folytatódni fog, azaz a szolgáltatás nem fog hirtelen eltűnni. Az 1-es osztályzat utalhat nagyon fiatal, kezdeti stádiumban lévő, kisszámú fejlesztői közösséggel épített „garázsprojektre”, míg az 5-ös a Google-höz hasonló óriásokra, vagy több éve létező, folyamatosan fejlődő, támogatott projektekre.

A fenti kérdésekkel koránt sem merül ki a szempontok sora – a végleges szempontrendszer kialakításában mindig szerepet játszanak egyedi (azaz az intézményi) igényeink, könyvtárunk profilja és a tervezett szolgáltatás jellege.

A pontszámok összeszámlálása és kiértékelése azonban önmagában még nem árul el mindent az

7 Web widget – Wikipédia, a szabad enciklopédia [elektronikus dokumentum]. URL: http://hu.wikipedia.org/wiki/Web_widget. Letöltés ideje: 2009. 05. 11.

8 Plugin – Wikipedia, the free encyclopedia [elektronikus dokumentum]. URL: <http://en.wikipedia.org/wiki/Plugin>. Letöltés ideje: 2009. 05. 11.

adott alkalmazásról. Végleges képet csakis használat közben kaphatunk róla, így célravezető lehet bizonyos mennyiségű „próbatartalmat” létrehozunk; írni egy-két bejegyzést, hozzászólást, elmenteni néhány könyvjelzőt, feltölteni néhány képet, videót, hanganyagot, felvenni néhány eseményt stb. Ezalatt nem csak a tartalom létrehozásának, megosztásának működését ismerhetjük meg, de a szolgáltatás sebességéről is képet kaphatunk. Hiába felel meg ugyanis minden igényünknek az alkalmazás, ha a tartalom létrehozása, megosztása, kezelése lassú vagy nehézkes.

A szolgáltatás létrehozása és üzemeltetése

Amennyiben sikerült kiválasztanunk a megfelelő alkalmazást, úgy belevághatunk a megtervezett szolgáltatás létrehozásába, melynek legfontosabb lépései a következők:

1. „Tabula rasa regisztráció”, azaz egy teljesen új, üres felhasználói fiók létrehozása a végleges felhasználónévvel. Néha persze nem is szükséges új fiókot létrehozunk, hiszen a próbaképp létrehozott tartalom nyom nélkül törölhető, a felhasználónév pontosítható vagy véglegesíthető stb. Ennek az esetnek van egy hatalmas előnye: megtarthatjuk azokat a beállításainkat, amelyeket az eszköz kiválasztása során elvégeztünk.
2. Alapbeállítások elvégzése, azaz az alkalmazással kapcsolatos tájékozáskor kikísérletezett fiókbeállítások véglegesítése. Erre a lépésre természetesen csak akkor van szükség, ha a próbaképp felvitt tartalom nem, vagy csak nehézkesen törölhető, ezért új fiókot nyitottunk.
3. A felhasználói és adminisztrációs felületek testre szabása, finombeállítások elvégzése. Ebbe a lépésbe tartozik a sablon kiválasztása és testre szabása, a legfontosabb funkciókat vezérlő menüpontok elhelyezése stb., vagyis a szolgáltatás kereteinek kialakítása.
4. A tartalom feltöltésének első lépései. Egyes funkciók működését (tartalom leválogatása bizonyos szempontok szerint, keresés az adott tartalomban stb.) csak akkor tudjuk véglegesíteni, ha „éles helyzetben” is látjuk működésüket. A törölt próbatartalom után érdemes lehet valódi információs tartalommal is ellenőrizni a szolgáltatás működését, mielőtt nyilvánosságra hozzuk.

Miután fiókunk elkészült, a beállításokat elvégeztük és tartalmat is létrehoztunk, feltöltöttünk, vagy megosztottunk, ideje szűkebb körben nyilvánossá tenni a szolgáltatást, azaz úgynevezett „bétatesztre” bocsájtanunk.

A bétateszt időszaka

A „bétateszt” informatikai kifejezés. A Mimi.hu online tudástár vonatkozó szócikke szerint

meghatározása a következő: „egy szoftver vagy hardver kibocsátás előtti tesztelésének utolsó fázisa, a fejlesztőkön kívüli személyek bevonásával, valós működési környezetekben”⁹. Természetesen a fogalom a hardveren és szoftveren kívül szolgáltatásra is vonatkozhat. A bétateszt célja, hogy kiszűrjessük a hibákat, egyúttal pedig visszajelzést kapjunk a szolgáltatás működésével kapcsolatban. Az egyes böngészőtípusokon látott hibás megjelenítés éppúgy napvilágra kerülhet, mint a felhasználók az üzemeltetőéhez képest eltérő látásmódja a szolgáltatás funkcióival, működésével kapcsolatban.

Talán nem meglepő, hogy a felhasználók jelentős része az olyan szolgáltatásokat részesíti előnyben, amelyek „kézre állnak” neki, azaz kezelésük átlátható, gyors és egyszerű. A „miért itt van az a gomb és miért nem ott” jellegű panaszokon kívül (amelyeket természetesen éppúgy érdemes megfontolnunk) a szolgáltatás komoly hiányosságaira is fény derülhet. Ilyen például az, hogy lehetetlen előre megjósolnunk, melyek lesznek az adott szolgáltatás legnépszerűbb funkciói, azaz melyeket kell könnyen és gyorsan elérhetővé tennünk. Nem ritka, hogy a felhasználó azokért a kényelmi funkciókért lelkesedik a leginkább, amelyet mi a tervezés során mellékesnek ítéltünk és – ha nem is kimondottan eldugtunk, de – nehézkesen elérhető helyen (pl. nem a főmenüben, hanem két-három kattintásnyi mélységben) helyeztünk el.

Fontos, hogy a tesztelést végző személyek nagyjából-egészében tükrözzék a majdani használók sokszínűségét. Érdemes lehet például a szolgáltatás címét és elérésének módját megküldeni kollégáink, barátaink, családtagjaink részére. Habár a könyvtár dolgozói járatosak az információ világában, számítástechnikai ismereteik gyakran eltérőek – vannak, akik csupán a munkájukhoz szükséges eszközöket (integrált könyvtári rendszer, operációs rendszer, szövegszerkesztő, levelezőprogram stb.) ismerik és használják, míg mások munkaidőn kívül is szívesen barangolnak a világhálón és az alkalmazások világában. Másrészt viszont barátaink, családtagjaink lehetnek ugyan képzett számítógép-használók, ám nagy valószínűséggel járatlanok a könyvtári alkalmazások és rendszerezés dolgában. Fontos azonban, hogy bárkit is kérjünk fel a bétateszt elvégzésére, hívjuk fel a figyelmét arra, hogy fontosnak tartjuk véleményét és visszajelzéseit, akár a legapróbb dologgal kapcsolatban is. Ugyanezen okból hagyjunk számára elegendő időt arra, hogy a szolgáltatást mélységeiben is bejárhassa és megismerhesse. Minden kérdést, kérést, javaslatot és panaszt komolyan vegyük figyelembe, ha szükséges, kérjünk pontosítást! Vizsgáljuk meg, hogy megvalósítható-e az adott funkció, beépíthető-e az addig struktúrába, illetve hogy megvalósítása érint-e más, jól működő funkciókat.

Természetesen nem tehetünk mindenkinek a kedvére. Csak hogy egyetlen példát említsek: a

⁹ <http://www.mimi.hu/informatika/betateszt.html>

bétateszt során balkezes felhasználónk nehezményezi, hogy a szolgáltatás főmenüje a felület jobb oldalán kapott helyet, ahová ő nehezebben pozicionál az egérrel, mint jobbkezes társai. Ám mivel a világon – és így valószínűleg felhasználóink között is – a jobbkezesek vannak többségben, azzal, ha áthelyeznénk a menüt a felhasználói felület bal oldalára, a kevesebbnek kedveznénk a több ellenében. Ám balkezes felhasználónk panasza alap lehet arra, hogy megfontoljuk a menü áthelyezését a felület más részére – például kompromisszumos megoldásként az oldal fejléce alá, ahol jobb- és balkezes felhasználóink egyaránt könnyen elérhetik.

Javaslatok és panaszok természetesen „éles üzemben” is érkehetnek (sőt, szinte bizonyos, hogy fognak érkezni), ám a bétateszt végére – amelynek időtartama a szolgáltatás összetettségétől, a tesztalanyok számától és a javítandó összetevők számától is függhet – a szolgáltatás már határozott formát ölt és készen áll a bevetésre. Munkánk azonban közel sem zárult még le – és hogy őszinte legyek, nem is fog.

Monitoring, fejlesztés és karbantartás

A szolgáltatás fenntartása és működtetése folyamatos munka – törődést, ráfordított időt, energiát igényel. A fejlesztés, karbantartás és frissítés hiánya a szolgáltatás elsoványodásához, megszűnéséhez, a használói figyelem lankadásához vezethet – gyakorta kevesebb idő alatt, mint amennyit a tervezésre és megvalósításra fordítottunk. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a közösség és felhasználói bázis széthullása sokkal gyorsabban megy végbe, mint azt gondolnánk. Emlékezzünk csak vissza az eszköz kiválasztásának folyamatára! Ha egy eszköz nem felelt meg elvárásainknak és igényeinknek, nem frissült és fejlődött elégséges mértékben, mi magunk is szívfájdalom nélkül továbbléptünk és elfelejtettük. Egy szolgáltatás üzemeltetőjeként ugyanez a veszély leselkedik ránk is: felhasználóink elpártolnak tőlünk, mielőtt találnak valami mást és jobbat, mint amit mi nyújtunk vagy nyújtani tudunk számukra.

Hála a monitoring-eszközöknek, üzemeltetőként pontosan megvizsgálhatjuk, mely fejlesztéseink, tartalmi frissítéseink és milyen hatással voltak használóinkra, a szolgáltatás forgalmára. Az analitikai és statisztikai eszközök segítségével többek között lemérhetjük, hogy

- hányan, honnan látogatták a szolgáltatást;
- mennyi volt az oldalon eltöltött egyéni és átlagos idő;
- mely funkciókat használtak látogatóink;
- melyek a legnépszerűbb tartalmak;

- milyen kulcsszavak alapján találtak rá a szolgáltatásra;
- mely weboldalak linkelnek szolgáltatásunkra;
- a megelőző időintervallumhoz képest hogyan változtak a látogatottsági adatok;
- mekkora a visszatérő és alkalmi látogatóink aránya;
- stb.

A fenti pontok akkor nyernek igazán értelmet, ha megvizsgáljuk őket közelebbről is. Az egyes városból (országból) érkező látogatók száma alapján tudunk következtetni arra, hogy a szolgáltatást igénybe vevő felhasználók csak könyvtárunk használói közül kerülnek-e ki, avagy nem elhanyagolható hányaduk „külsősként”, a könyvtártól függetlenül, az adott szolgáltatás keretében közzétett információs tartalom miatt keresi fel az oldalt. Ha legalább ugyanannyi látogatónk érkezik más városokból, megfontolhatjuk a tartalom spektrumának szélesítését, például helyi tartalmak mellett regionális tartalmak közzétételét. Amennyiben jelentős számú látogatónk más országokból érkezik, úgy célszerű lehet például egy fordítóalkalmazás elhelyezése az oldalon, esetleg kétnyelvű tartalmak közzététele.

Az oldalon eltöltött átlagos egyéni és átlagos időből több dologra is tudunk következtetni. Egyrészt arra, hogy látogatóink megtalálták-e, amit kerestek, hiszen egy négy másodperces látogatás minden bizonnyal csak arra volt elég, hogy a látogató felmérje: „nem ezt kerestem”, míg egy több perces látogatás arra enged gondolnunk, hogy a látogató végigolvasta az adott tartalmat. A néhány másodperces látogatásokat is képesek lehetünk hosszabb ott-tartózkodássá nyújtani néhány ügyesen elhelyezett és figyelemfelkeltő tartalommal – például az oldalak tetején, hiszen az oldalletöltéskor a felhasználó ezt látja meg legelőször és – ha abból indulunk ki, hogy mire elég négy másodperc, akkor – meglehet utoljára is.

A látogatók által használt funkciók számbavétele megmutathatja, hogy mely funkciók feleslegesek. A nem használt menüpontok csak más, fontosabb dolgoktól foglalják a helyet, így ezeket célszerű lehet hátrébb rangsorolni, a kihasználtabbak prioritását pedig inkább növelni előtérbe tolásukkal. Megfontolhatjuk azt is, hogy ezekhez a funkciókhoz dedikált gombokat vagy linkeket rendelünk máshol is, például a könyvtár honlapján, egyéb szolgáltatások oldalain és menüszerkezetében.

A legnépszerűbb tartalmak vizsgálata tovább lendítheti a szolgáltatás látogatottságát és ismertségét – pusztán azzal, hogy ezeket szem előtt tartva a továbbiakban nagyobb arányban helyezünk el a legolvasottabb tartalmakhoz hasonlókat az oldalon. Amennyiben látogatóink között különösen népszerű egy olyan írásunk, amelyben hangoskönyveket ajánlunk – még hónapok múltán is sok

látogatót vonz –, úgy a jövőben rendszeresen kerülnek majd fel ilyen cikkek az oldalra, sőt, akár külön rovatot is szentelhetünk ezeknek.

A keresőmotorokba (Google és társai) beírt keresőkérdések (kulcsszavak) szemrevételezésének például a keresőmarketingben¹⁰ lehet nagy szerepe. Ez segíthet a későbbiekben marketing-szempontról előnyösebb (figyelemfelhívóbb, kulcsszavakkal inkább tarkított, „fogyaszthatóbb”) szövegek létrehozásában, a keresőoptimalizálás módszereinek (kulcsszavak, linkek elhelyezése, forráskódba ágyazott kulcsszava beépítése stb.) felhasználásával a szolgáltatás találati helyezésének javításában, valamint a legnépszerűbb tartalmakkal együtt vizsgálva a tartalom spektrumának módosításában, szélesítésében vagy épp szűkítésében.

A bejövő linkek azért fontosak – azon felül, hogy szolgáltatásunk jobb helyezést érhet el általuk a keresőmotorok találati halmazában –, mert általuk újabb és újabb felhasználói csoportokat érhetünk el. A legnépszerűbb tartalmakhoz hasonlóan a legtöbbször hivatkozott tartalmaink is „újrázást” érdemelnek, azaz ha egy témában már sikerrel hoztunk létre gyakran hivatkozott tartalmat, akkor érdemes lehet hasonlókat nagyobb arányban szerepeltetnünk.

A – visszatérő és alkalmi – látogatók számának tartós növekedése vagy csökkenése egyértelműen tudunkra adja, hogy jó úton járunk-e vagy sem. A látogatók számának hónapról-hónapra történő ingadozása teljesen természetes dolog, azonban ha ez a szám tartósan (azaz heteken-hónapokon átívelően) és jelentősen nő, vagy csökken, az már tendenciát jelez. A csökkenés azt jelzi, hogy valami nincs rendben – nem megfelelő a szolgáltatott tartalom vagy a tartalom szolgáltatásának módja, annak emberi (stilisztika, érthetőség, színvonal, a feldolgozott témák kiválasztása stb.) vagy technológiai (akadozik a szolgáltatás elérése, hiányzó funkciók, fejlesztés hiánya stb.) vetülete. A látogatások számának növekedése viszont azt jelzi, hogy a szolgáltatás vezet valahová – éppen ezért fenn kell tartani a növekedés ütemét, azaz megtaláltuk azt a minimumszintet, amennyi munkát és energiát be kell fektetni a szolgáltatás fejlesztésébe és üzemeltetésébe a növekedés érdekében.

Amint a fentiekből kiderül, a monitoring, az üzemeltetés és a fejlesztés triumvirátusa elem szinten fonódik össze. Éppen ezért a hármat nem lehet, de nem is érdemes különálló tényezőként vagy feladatként kezelni. Egy szolgáltatás sikeres üzemeltetése fejlesztésekkel jár együtt, a fejlesztéseket viszont kimerítő használói elemzéseknek kell megelőznie. Egy webes szolgáltatás működtetését leginkább a hosszútávú futáshoz lehetne hasonlítani – azzal a különbséggel, hogy a táv bár hosszú, egyértelmű célvonal nincsen. Mindig felbukkannak újabb igények, újabb, integrálható eszközök és funkciók, mindig lesz igény az új tartalomra és – remélhetőleg – mindig lesznek könyvtárak, akik a

¹⁰ Keresőmarketing – Wikipédia, a szabad enciklopédia [elektronikus dokumentum]. URL: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Keresőmarketing>. Letöltés ideje: 2009. 05. 12.

weben is nyújtani akarnak valami pluszt.

Út az Országos Idegennyelvű Könyvtár webes szolgáltatásainak megvalósulásához

Dolgozatom második részében konkrét esettanulmánnyal is szolgálhatok: 2007 őszén indult az a projekt, mely során kiépítettem az Országos Idegennyelvű Könyvtár webes szolgáltatásainak hálóját, amely most, majd' két évvel később is működik. Amikor 2007 elején az OIK munkatársa lettem, ötleteim már voltak ugyan, ám az ötletekben megjelenő eszközök nem álltak össze igazi koncepcióvá – mondhatni nem rendeződtek hálóba. Erre csak azután kerülhetett sor, miután megismerkedtem új munkahelyemmel.

Az Országos Idegennyelvű Könyvtár és szolgáltatásai

Az OIK országos feladatkörű nyilvános szakkönyvtár, azok közül is a legfiatalabb. Feladatköre kettős: egyrészt eredeti nyelvű, elsősorban kortárs szépirodalmi alkotásokat, nyelvészeti és irodalomtudományi szakkönyveket, zenei dokumentumokat, valamint a nyelvtanuláshoz szükséges anyagokat gyűjti, másrészt pedig a magyarországi nemzetiségi könyvtárak koordinációs feladatait látja el. Elismert tudományos kutatóhely, ráadásul a világ egyik legnagyobb eszperantó gyűjteménye, a Fajsi Gyűjtemény is itt kapott helyet.

Habár a fentiek a gyűjtőkört egy közművelődési könyvtárhoz viszonyítva nagyban behatárolják, még így is hatalmas és témájában szerteágazó információmennyiségről beszélhetünk:

- szépirodalmi alkotások számtalan eredeti nyelven és műfordítások;
- irodalomtudomány;
- nyelvészet és nyelvtudomány;
- országismeret;
- nyelvkönyvek és nyelvtanuláshoz szükséges segédanyagok;
- magyarországi kisebbségek irodalma és kisebbségi szakirodalom;
- zenetudomány és multimédiás anyagok;
- eszperantó nyelvű szak- és szépirodalom.

Összefoglalva ez mintegy 270000 kötetes állományt jelent 146 nyelvet képviselve, több, mint

30000 egységből álló folyóirat-állományt 30 nyelven, nem is szólva a könyvtár által előfizetett online adatbázisokról, amelyek a fenti témákban és területeken hivatottak kiegészíteni a fizikai gyűjteményt. Az első kérdés, amelyet feltettem magamnak, hogy ez a szerteágazó fizikai és virtuális gyűjtemény mennyiben és milyen módon egészíthető ki további szolgáltatásokkal?

Az OIK webes megjelenése 2007-ben

Az állomány bejárása és megismerése után – ne feledjük, hogy alig pár hónapja dolgoztam a könyvtárban – az intézmény online felületeit és a virtuális gyűjtemény elérésének módját figyeltem meg. A könyvtár 2007-ben – az intézmény falain kívül, ez fontos lesz a későbbiekben! – összesen két felületen nyújtott információt használói számára: weblapján és az online, nyilvános elérésű katalógusfelületen (OPAC) keresztül. Ezzel tulajdonképpen semmi probléma nincsen, hiszen ideális esetben a honlapon a látogató megkaphat minden, a könyvtárra vonatkozó információt, míg a katalógus tájékoztatja a látogatót a könyvtár állományával kapcsolatban. Mégis: a honlappal kapcsolatban kétségeim támadtak.

Az Országos Idegennyelvű Könyvtár honlapja¹¹ statikus HTML-technológiával készült, azaz frissítése nehézkes, rengeteg munkával jár az arra hivatott informatikus munkatárs számára. Új tartalom felviteléhez gyakorlatilag az egész forráskódot módosítani kell (akár több oldalnyi mélységben, hiszen az új tartalomra mutató hivatkozásokat is el kell helyezni). Az új tartalom – rendezvények szóróanyagainak, könyvajánlóknak, beszámolóknak, képeknek – elhelyezése valóban bonyolult munka és folyamatos, nagy odafigyelést igénylő HTML-programozással jár.

```
<body bgcolor="#F3E9C8" text="#000000" link="#000086" vlink="#336699" backg
<table border="1" align="center" cellpadding="0" cellspacing="1" width="8
<tr>
<td height="609" valign="top" bordercolor="#F3E9C8" align="center" bgc
<a href
<script src="/menu/xaramenu.js"></script>
<script webstyle3 src="/menu/connexion.js"></script>
<br>
<table border="0" align="center" cellpadding="2" cellspacing="3" wid
<tr>
<td valign="top" align="center" rowspan="7" width="285">
<p align="center"><font face="Times New Roman, Times, serif" s:
</tr>
<tr valign="top"> </tr>
<tr valign="top">
<td height="46" valign="top" align="left" width="171">
<div align="right"><font face="Times New Roman, Times, serif"
- 2009.06.19.</b> </font></div>
</td>
<td valign="top" align="left" height="46" width="354">
<div align="left"><font face="Times New Roman, Times, serif" c
</a></font></b><a href="../../meghivok/2009/20090513_haydn/2009
kiállítás Joseph Haydn emlékére</font></a></font></div>
...</tr>
```

Részlet az OIK honlapjának forráskódjából

A karbantartás nehézkessége mellett számtalan funkció terén mutatott hiányosságokat a könyvtári honlap: hiányzott például az oldalon történő keresés lehetősége, a tartalom tematikusan történő leválogatására szolgáló funkció, a mappahierarchia okán kialakuló megjegyezhetetlen URL-ek¹² egyszerűsítésének lehetősége, hogy csak néhányat említsek. Ez egy példával élve a következő

¹¹ <http://www.oik.hu>

¹² Webcím – Wikipédia, a szabad enciklopédia [elektronikus dokumentum]. URL: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Webcím>. Letöltés ideje: 2009. 05. 14.

problémákat veti fel: a látogató egy irodalmi témájú rendezvénnyel kapcsolatban keres információt, például a meghívott előadók nevét, arra azonban nem emlékszik, hogy mikor volt az adott esemény. A honlapon nem tudja a rendezvények kiírásait téma szerint (irodalmi rendezvények) szűkíteni, valamint beépített kereső sem működik az oldalon. Így a látogató számára két választás marad: vagy az éves bontásba rendezett archívumot kattintgatja végig, vagy a Google keresőjéhez fordul egy – reményei szerint – frappánsan megfogalmazott keresőkérdéssel, használva például a „site:www.oik.hu” szűkítési lehetőséget (mindennapi munkám során szerzett tapasztalataim szerint azonban a felhasználók gyakran nincsenek is tudatában a boole-i operátorok és az összetett keresési funkció létezésének). Avagy elmegy a kedve a keresgéléstől, feladja és a könyvtár honlapja látogatót veszít.

A honlap vizsgálata során rájöttem, hogy nem a honlapon elhelyezett információval kell „versenyre kelnem” (annál is inkább, mivel a tervek között szerepel a könyvtári honlap teljes körű megújítása, mind funkciók, mint struktúra terén), sokkal inkább annak visszakereshetőségét javítani és spektrumát szélesíteni azokkal a tartalmi típusokkal, amelyek a feltöltés és frissítés nehézsége miatt eddig alul-reprezentáltak voltak a könyvtári weblapon: élménybeszámolókkal, rendszeresen frissített ajánlókkal és hivatkozásokkal, valamint olyan kiegészítő szolgáltatásokkal és tartalmakkal, amelyek más platformokba egy gombnyomás könnyedségével beágyazhatók, a statikus HTML-struktúrába való integrálásuk viszont túlságosan körülményes.

A másik hiányosságot az adatbázisokkal kapcsolatban fedeztem fel. Mivel elérésük a könyvtári számítógépek IP-tartományára¹³ van korlátozva, a VPN-nel¹⁴ történő távoli elérésük pedig egyelőre nem valósult meg, így számos online forrásunk kizárólag a könyvtár falain belülről, a könyvtári hálózába kötött számítógépeken keresztül érhető el. Azaz pusztán akkor, amikor a könyvtár nyitva tart. A könyvtár weboldalán ugyan volt linkgyűjtemény, mégis, ez a frissítés nehézsége és a weboldalak címének, elérésének változásai miatt nem volt naprakész – a legnagyobb problémát az úgynevezett „halott linkek”¹⁵ kiszűrése jelentette, hiszen ezek kiválogatásához a linktárban szereplő minden egyes hiperhivatkozást végig kellett kattintgatni. Ráadásul ezt a műveletet ha nem is naponta, de néhány hetente, legfeljebb havonta el kellett volna végezni ahhoz, hogy a linkgyűjteményt naprakésznek nevezhessük. Kinek van erre ideje – kérdezhetjük; és a kérdés jogos. Összefoglalva tehát: a második kihívást a könyvtár linkgyűjteményének aktualizálása és a távolról

13 IP-cím – Wikipédia, a szabad enciklopédia [elektronikus dokumentum]. URL: <http://hu.wikipedia.org/wiki/IP-cím>. Letöltés ideje: 2009. 05. 14.

14 VPN – Wikipédia, a szabad enciklopédia [elektronikus dokumentum]. URL: <http://hu.wikipedia.org/wiki/VPN>. Letöltés ideje: 2009. 05. 14.

15 Hírbehozó Blog: „Halott linkek a múltból” [elektronikus dokumentum]. URL: http://hirbehozo.blog.hu/2006/09/05/halott_linkek_a_multbol. Letöltés ideje: 2009. 05. 13.

is elérhető források körének bővítése jelentette, valamint a linktár karbantartási nehézségeinek kiküszöbölése.

Valamelyest „web-tapasztalt emberként” természetesen ötleteim is voltak a megvalósításra – ám az eszközválasztási folyamat és a szolgáltatások kivitelezése csupán jóváhagyást és gondos tervezést követően kezdődhetett el. Úgy tartom, szerencsém volt, hiszen intézményen belül a menedzsment szintjéről minden támogatást megkaptam a kivitelezéshez: jóváhagyást, bátorítást, lehetőséget és időt. Mindezt annak ellenére, hogy előre nem lehetett tudni, hogy a szolgáltatások beváltják-e a hozzájuk fűzött reményeket, élet- és működőképesek lesznek-e. Úgy gondolom, hogy az intézmény vezetése is belátta, hogy a 21. század a folyamatos fejlesztés ideje és a könyvtáraknak is szükségük van erre a fejlődésre, fejlesztésre ahhoz, hogy fenntartsa használóinak figyelmét és kielégítthesse igényeit. A fejlesztések természetesen azzal járnak, hogy néha kockáztatnunk kell, mibe és mennyi időt, energiát, humánerőforrást ölünk – az OIK vezetése pedig kockáztatott, ráadásul az elmúlt majd' két évre visszatekintve elmondhatjuk, hogy nem hiába. Én – mivel a szolgáltatások megvalósítása nem került pénzbe – csupán saját időmet és munkámat kockáztattam.

A szolgáltatási háló megtervezése

A könyvtár állományának, szolgáltatásainak és online felületeinek vizsgálatakor tehát két célt tűztem ki magam elé:

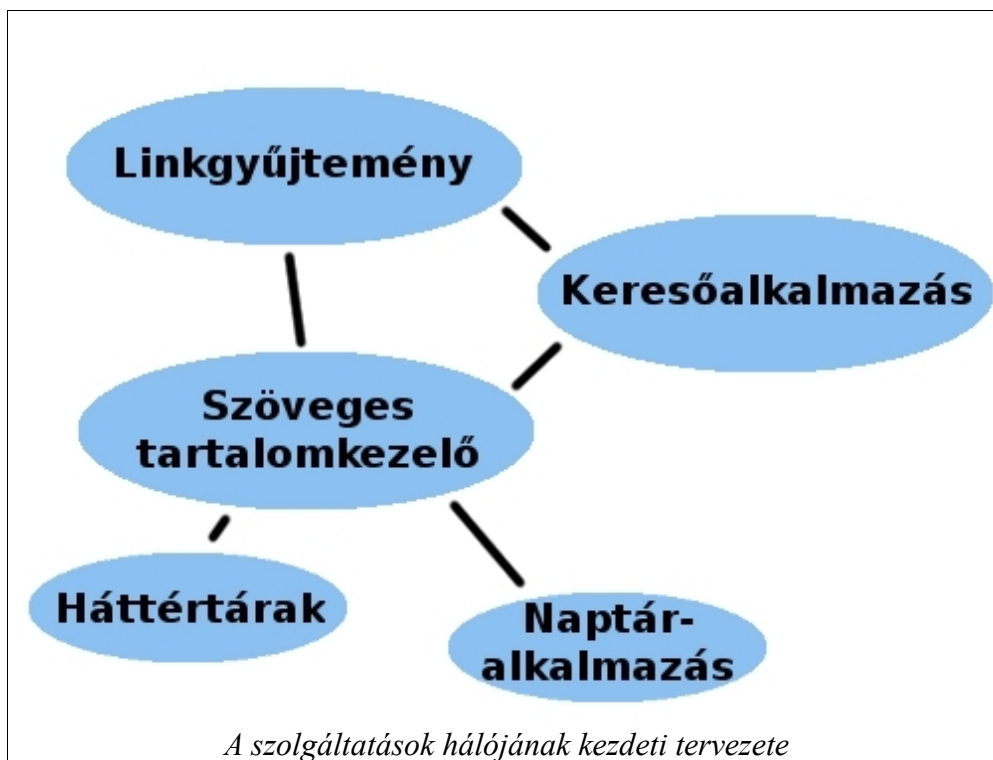
- a könyvtár honlapján elhelyezett tartalom körének szélesítését és könnyebb menedzselésének megvalósítását, valamint ezen tartalmak visszakereshetőségének javítását, ezen kívül pedig
- a könyvtár linkgyűjteményének aktualizálását, felülvizsgálatának megkönnyítését, valamint az intézmény távolról is elérhető forrásai körének bővítését.

Számba véve az eszközöket, amelyek a megvalósításhoz szükségesek – egyelőre konkrét alkalmazások nevei nélkül –, a következőkre jutottam: szükségem lesz

- egy szöveges tartalom menedzselésére alkalmas alkalmazásra képi- és multimédiás tartalmak beágyazásának, valamint a tartalom visszakereshetőségének és leválogathatóságának lehetőségével,
- egy eseményeket, időpontokat kezelni képes, más platformokba is beágyazható naptáralkalmazásra,

- egy hivatkozásokat, hivatkozáslistát és -gyűjteményt kezelni képes alkalmazásra, melynek elemei különféle szempont szerint leválogathatók,
- egy egyéni keresőszolgáltatás kialakítására szolgáló alkalmazásra, valamint
- az ehhez szükséges háttértárolókra (kép- és médiafájlok, szöveges tartalmak stb.).

Az itt említett eszközökből álló hálózatot a következőképpen képzeltem el:

Egy kis magyarázat a fenti ábrához: a kék felhők az egyes alkalmazásokat jelképezik, a fekete vonalak pedig az alkalmazások közötti kapcsolatokat, melyek egy része átjárhatóságot jelent, mások csupán tartalmi kapcsolatot jelölnek. A háttértárak és a szöveges tartalomkezelő közti kapcsolat pusztán azt jelöli, hogy az előbbiekre ágyazott képi- és médiatartalmak az utóbbiakban kerülnek eltárolásra, míg a tartalomkezelő és a naptáralkalmazás kapcsolata kétirányú: a szöveges tartalmakban megjelenő időpontok (például rendezvények, kiállítások, rendkívüli nyitva tartás stb.) a naptárban is szerepelnek, valamint maga a naptár is beágyazhatóvá válik. A keresőalkalmazás nem csak a szöveges tartalmakban keres, hanem a linkgyűjteményben is – ez a keresőalkalmazás egyébként mindkét irányból (a tartalomkezelő és a linkgyűjtemény felől is) elérhető lenne. Ezt a kapcsolatrendszerrel kielégítőnek találtam, hiszen a naptárban megjelenő események, a háttértárolókban tárolt fájlok egyúttal a szöveges tartalomkezelő felületen is megjelennek, így a keresőalkalmazással nem szükséges direkt kapcsolatban állniuk.

A tartalomkezelő rendszer kiválasztása

A tartalomkezelő rendszer kiválasztása volt az egyik legnagyobb körültekintést igénylő feladat, hiszen ez az alkalmazás funkcionált a későbbiekben az egész szolgáltatási háló „lelkéént”, központjaként. Minden további alkalmazást ebbe kellett beágyazni, „bekötni” vagy integrálni. Nagyon szigorú szempontrendszert állítottam össze a tartalomkezelő alkalmazás kiválasztásához:

- kezeljen szöveges és képi, valamint multimédiás tartalmakat;
- kezeljen statikus és dinamikus tartalmakat egyaránt;
- az új tartalom létrehozása és a meglévők karbantartása legyen egyszerűen, grafikus felületen keresztül megvalósítható;
- a tartalom legyen minimum két szempont – időbeli és tematikus – szerint leválogatható;
- a rendszerhez legyen megfelelő fejlesztői és közösségi támogatás;
- a tartalom exportálása és importálása legyen megoldható az adatbázishoz való direkt hozzáférés nélkül;
- a rendszer – alapfunkcióin túl – legyen ellátható kiegészítő funkciókkal, widget-ek és beépülő modulok segítségével;
- legyen honosított;
- a felhasználói felület minimális programozási tudással (saját képességeim ismeretében) testre szabható;
- interaktivitás, mint alapfeltétel, azaz az egyes tartalmak legyenek méltathatók, a hozzászólások pedig legyenek ellátva spam¹⁶ elleni védelemmel;
- felépítése lehetőség szerint legyen akadálymentesített és kompatibilis a mobil-eszközökkel;
- támogassa az Unicode karakterkészletet;
- legyen ingyenes.

Ahogy említettem, a fenti szempontrendszer meglehetősen szigorú. Ám ennek a szigorúságnak köszönhetően a vizsgálandó eszközök köre jelentősen leszűkült – kiesett például a statikus HTML-fájlokból álló felület, hiszen – azon túl, hogy semmivel nem nyújtott volna többet, mint a már létező

¹⁶ Spam – Wikipédia, a szabad enciklopédia [elektronikus dokumentum]. URL: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Spam>.
Letöltés ideje: 2009. 05. 14.

honlap – a legtöbb szempontnak nem felelt meg. Még mindig jelentős eszközpark maradt azonban a „kalapban”: szinte minden blogmotor, blogszolgáltató¹⁷ és egyéb CMS (Content Management System, azaz tartalomkezelő rendszer)¹⁸.

Tehát a korábban már tárgyalt pontozásos módszerrel igyekeztem ezek közül kiválasztani azt az egyet, amely leginkább megfelel az általam összeállított szempont- és igényrendszernek. Ám mivel ezen rendszerek egy részét magam sem ismertem, a listát kiegészítettem még egy szemponttal: „mennyire ismerem kezelését, illetve egyszerű-e elsajátítani azt?”. A legfontosabb vizsgált eszközök pedig a következők voltak:

- Blogmotorok
 - b2evolution (<http://b2evolution.net/>)
 - ExpressionEngine (<http://expressionengine.com/>)
 - MovableType (<http://www.movabletype.org/>)
 - TextPattern (<http://www.textpattern.com/>)
 - WordPress (<http://wordpress.org>)
- Blogszolgáltatók
 - BlogHu (<http://blog.hu/>)
 - Blogger (<http://blogger.com/>)
 - BlogTér (<http://www.blogter.hu/>)
 - Freeblog (<http://www.freeblog.hu/>)
 - LiveJournal (<http://www.livejournal.com/>)
 - WordPress (<http://wordpress.com/>)
- Tartalomkezelő rendszerek
 - CMS Made Simple (<http://www.cmsmadesimple.org/>)
 - Drupal (<http://drupal.org/>)
 - e107 (<http://e107.org/news.php>)

17 Blog: Weblogok létrehozása és publikálása – Wikipédia, a szabad enciklopédia [elektronikus dokumentum]. URL: [http://hu.wikipedia.org/wiki/Blog#Weblogok_létrehozása_és_publicálása](http://hu.wikipedia.org/wiki/Blog#Weblogok_l%C3%A9trehoz%C3%A1sa_%C3%A9s_public%C3%A1l%C3%A1sa). Letöltés ideje: 2009. 05. 13.

18 Tartalomkezelő rendszer – Wikipédia, a szabad enciklopédia [elektronikus dokumentum]. URL: [http://hu.wikipedia.org/wiki/Tartalomkezelő_rendszer](http://hu.wikipedia.org/wiki/Tartalomkezel%C3%B6_rendszer). Letöltés ideje: 2009. 05. 13.

- Joomla! (<http://www.joomla.org/>)

A blogszolgáltatók nagy része azért esett ki, mert a központilag felügyelt rendszerek korántsem engednek annyi szabad mozgásteret az üzemeltetőknek, mint a saját szerverre telepített blogmotorok. A tartalomkezelő rendszerek legnagyobb hátránya a túlzott funkciógazdagság volt – az alapértelmezésként engedélyezett funkciók nagy részére nem volt szükségem, így csupán feleslegesen bonyolították volna az üzemeltetést. A blogmotorok telepítéséhez és üzemeltetéséhez viszont a könyvtár szerverén nem voltak megfelelők a körülmények (a motor üzemeltetéséhez szükséges PHP¹⁹ futtatási környezet hiánya, stb.). Úgy tűnt, feloldhatatlan az ellentmondás és kénytelen leszek bizonyos kritériumokat feladni, de azután egy ajánlat meggyőzött arról, hogy nincs minden veszve.

A Klog.hu²⁰ üzemeltetője, Takács Dániel ajánlotta fel, hogy helyet ad a könyvtár blogjának, így egyaránt megkaptam azt a szabadságot, amit a saját blogmotor nyújt és a kényelmet, amit a szolgáltatónál tárolt blog ajánl. Ráadásul a Klog.hu szerverén az egyik legmagasabb pontszámot elért motor, a WordPress futott, így nem sokat haboztam, hogy elfogadjam-e az ajánlatot. A WordPress blogmotorok legelőnyösebb tulajdonságai közé tartozik

- a teljesen grafikus felhasználói és adminisztrációs felület,
- a képi és multimédiás tartalmak széles körű támogatottsága és könnyű kezelése,
- a teljes mértékig honosított (motor) és honosítható (sablonok) felület,
- a széles körű fejlesztői és közösségi támogatás, valamint a folyamatos fejlesztés,
- a több száz beépülő (plugin-ek, widget-ek), amelyekkel a motor alapfunkciói bővíthetők,
- a több ezer sablon, amelyek segítségével a felhasználói felület teljes mértékben testre szabható, valamint a saját sablon készítésének lehetősége,
- a beépített tartalom-export és -import funkció,
- az automatikusan épülő archívum,
- a tartalmi bontás és visszakereshetőség lehetősége kategóriák és címkék hozzárendelésével;
- a statikus (oldal) és dinamikus (bejegyzés) tartalmak kezelése,
- az interakció lehetősége hozzászólásokkal, a hozzászólások automatikus spam-szűrése és

19 PHP – Wikipédia a szabad enciklopédia [elektronikus dokumentum]. URL: <http://hu.wikipedia.org/wiki/PHP>.
Letöltés ideje: 2009. 05. 13.

20 <http://klog.hu>

- a beépített RSS-hírcsatornák (bejegyzések és hozzászólások).

A WordPress motor funkciógazdagságát kiválóan kiegészítette a Klog.hu által nyújtott üzemeltetői szabadság is, így az alapbeállítások elvégzése után egyértelművé vált a döntés helyessége. Az összes funkció természetesen csak akkor vált vizsgálhatóvá, amikor az integrálni kívánt további szolgáltatások megvalósítására szolgáló eszközök is kiválasztásra kerültek – elsőként a másik legfontosabb, a linkek gyűjtésére és kezelésére szolgáló alkalmazás.

A linkgyűjtemény építésére szolgáló eszköz kiválasztása

A linkgyűjtemény felépítésére szolgáló eszköz keresésekor jóval kevesebb alkalmazásra bukkantam, mint a tartalomkezelő rendszerek esetében – sajnos és egyben szerencsére. Sajnos, hiszen a kevesebb alternatíva kisebb választási szabadságot ígért és szerencsére, hiszen a tartalomkezelő – a rengeteg alternatíva miatt – kiválasztása rengeteg utánajárással, időbeli ráfordítással és dilemmával járt, ehhez képest a linkgyűjtő alkalmazások kisebb száma kevesebb munkát ígért. A figyelembe vett szempontok listáját ennek ellenére igyekeztem legalább olyan gondosan összeválogatni, mint tettem azt a tartalomkezelő rendszerek esetében. A keresett alkalmazásnak az alábbi kritériumoknak kellett megfelelnie:

- a hivatkozásokat az alábbi struktúrában tárolja: oldal neve, oldal webcíme, leírása (lehetőleg szabad szöveg);
- legyen lehetőség a hivatkozások tematizálása tartalmi kategorizálással és/vagy címkézéssel;
- a gyűjtemény darabjai legyenek visszakereshetők, mind keresőalkalmazással, mind tematikus leválogathatóság segítségével;
- a gyűjtemény tematikája jelenjen meg vizuális formában, pl. címkefelhő képében is;
- a szolgáltatás legyen integrálható más alkalmazásokba, például a választott tartalomkezelő rendszerbe (WordPress);
- legyen honosított és/vagy testre szabható a felhasználói felület;
- korlátlan számú hivatkozást képes legyen tárolni és menedzselni;
- legyen ingyenes;
- támogassa az Unicode karakterkészletet;
- biztosítson RSS-hírcsatornát a hivatkozások gyarapodásának nyomon követéséhez;

- belső vagy külső eszközzel legyen automatizálható a hivatkozások ellenőrzése és a „halott linkek” leválogatása;
- biztosítson lehetőséget az aktuálisan megjelenített oldal hivatkozásának felvételére.

2007 óta számtalan közösségi könyvjelző-gyűjtő alkalmazás kezdte meg működését, ám akkoriban csak viszonylag kevés szolgáltatás közül választhattam. Ráadásul ezek többsége nem is a gyűjtésre, sokkal inkább a megosztásra fektette a hangsúlyt: nem a hosszú távú, katalógus-szerű tárolást és visszakereshetőséget helyezte előtérbe, hanem inkább a hírgyűjtést és a frissen olvasott, másnak ajánlott cikkek továbbosztását, online hírfolyamok közösségi szerkesztését. Többek között ezért hagytam figyelmen kívül a Digg-hez²¹ és a Reddit-hez²² hasonló alkalmazásokat. Leegyszerűsítve a dolgot: nekem egy katalógusra volt szükségem az új rekordok felvitelének és a régebbiek visszakereshetőségének lehetőségével – minden más extra funkció (közösségi csevegés, felhasználói értékelések alapján történő sorba rendezés, stb.) nélkül. Éppen ezért háromra szűkült a komolyan megfontolandó alkalmazások száma:

- book.mark.hu (<http://book.mark.hu/>)
- Delicious – korábban: del.icio.us (<http://delicious.com/>)
- Ma.gnolia (<http://ma.gnolia.com/>)

A book.mark.hu nem sokáig „maradt versenyben” - habár a szolgáltatás magyar (tehát teljes mértékig honosított) és viszonylag funkciógazdagnak is volt mondható, elborzasztott a sok spam, ami a főoldalon felgyűlt. Plasztikai műtétet és hasonló szolgáltatásokat ajánló oldalak hivatkozásai lepték el a főoldalt (ahol a „legújabb könyvjelzők” ajánlója szerepelt), amely arról árulkodott, hogy a regisztrációs folyamat nem eléggé „levédett”, azaz a spam-robotok felhasználói fiókot tudtak létrehozni maguknak, hogy reklámhivatkozásokat helyezhessenek el a katalógusban. Belegondolva abba, hogy a könyvtár hivatkozás-katalógusából bárki egyetlen gombnyomással a szolgáltatás főoldalára navigálhat és szembesülhet ezekkel a hivatkozásokkal, elvettem a magyar oldal használatát.

A Delicious és a Ma.gnolia közötti választás – habár mindkét szolgáltatás angol nyelvű, azaz nem honosított – végül a Delicious javára dőlt el, elsősorban letisztultabb, átláthatóbb felhasználói felületének és az automatizálható linkellenőrzés lehetőségének (erről mindjárt bővebben) köszönhetően. Habár kénytelen voltam feladni a honosított felületre irányuló igényeimet, a hivatkozások felvételének, kezelésének, leválogatásának egyszerűsége nagyrészt kárpótolt ezért.

21 <http://digg.com/>

22 <http://reddit.com/>

Mint később kiderült, jól döntöttem: a Ma.gnolia adatbázisa 2009 elején korrumpálódott és ez teljes adatvesztést idézett elő²³. A szolgáltatása azóta is áll és fejlesztői szándéka szerint a közeljövőben zárt hálózatként tér vissza.

A Delicious azonban azóta is működik és igen jól szolgálja – többek között – a mi könyvtárunkat is. Számtalan előnyös funkciója közül a legkiemelkedőbbek a következők:

- a böngészőbe épülő gombok segítségével az új hivatkozások felvétele és a gyűjteményhez történő hozzáférés egyetlen mozdulattal megoldható;
- teljes Unicode-támogatás (cirill, görög, héber, arab stb. szövegek kezelése);
- több ponton is integrálható tartalomkezelő rendszerekbe (RSS-kimenet, automatikusan frissülő címkefelhő, widget segítségével);
- támogatja a címkék (tags) és kategóriák (tag bundles) létrehozását;
- használata ingyenes;
- a linkkatalógusok megtekintése nem regisztrációhoz kötött;
- létezik hozzá olyan eszköz, mely lehetővé teszi a hivatkozások automatikus vizsgálatát és a „halott linkek” kiszűrését.

A Fresh Del.icio.us működés közben

Ez utóbbi funkció nem csak a gyűjtemény „tisztán tartásához” elengedhetetlen, de jelentős kényelmi szempontból is. Amint korábban említettem, eddig a nem működő hivatkozások fellelésének egyetlen módja az volt, hogy egyenként végigkattintgattuk a több száz linket. A „Fresh Del.icio.us”²⁴ nevű ingyenesen letölthető kisalkalmazás ezzel szemben felhasználónevünk és a hozzá tartozó jelszó megadása után automatikusan

megvizsgálja a gyűjteményünkben található hivatkozásokat, jelzi azok helyességét, vagy a hiba típusát (az oldal nem található, hozzáférés tiltva, szerverhiba, egyéb hiba). Mivel a kisalkalmazás a

23 Todd Sieling: „Ma.gnolia's Bad Day” [elektronikus dokumentum]. URL: <http://corvusconsulting.ca/2009/02/ma-gnolias-bad-day/>. Letöltés ideje: 2009. 05. 13.

24 <http://freshdelicious.googlepages.com/>

Java-technológiára épül, így platformfüggetlen (egyaránt használható Windows, OS/X és Linux-alapú operációs rendszereken), használatához telepítésre nem, csak Java futtatási környezetre van szükségünk. Az alkalmazás munka közben, a háttérben is futtatható, a könyvtár közel 300 hivatkozásból álló gyűjteményét mintegy tíz perc alatt megvizsgálja, így a gyűjtemény állapota akár naponta is ellenőrizhető, anélkül, hogy munkaidőben vagy azon kívül jelentős időt vagy munkát kellene ráfordítani. Az ellenőrzés után már csak azt a néhány hibás hivatkozást kell manuálisan is ellenőriznünk – az elérési út változása miatt javítanunk, az oldal eltávolítása esetén törölnünk a gyűjteményből, illetve meggyőződnünk arról, hogy a hiba átmeneti –, amelyek esetében a program hibát jelzett.

A háttértárnak használt szolgáltatások kiválasztása

A háttértárak arra szolgálnak, hogy a tartalomkezelőben elhelyezett egyéb anyagokat – a Klog.hu és a könyvtár szerverét kímélendő – rendszerezve tárolhassuk. Így a cikkekben elhelyezett képek nagyobb felbontású változatait, az esetenként több megabájtos méretű videókat, hanganyagokat és formázott táblázatokat nem kell közvetlenül a saját szerverre feltölteni (és ezzel tárhelyet sajátítani ki), valamint a szerver hibája esetén ezek az adatok nem vesznek el és a hiba elhárításáig is elérhetők. A feltöltött fájlok ezen kívül gyűjteményekbe rendezhetők az erre hivatott szolgáltatások igénybe vételével. Alapvetően három típusú tartalom tárolását kellett megoldanom:

1. formázott szövegeket és táblázatokat (ajánlólisták, hivatalos iratok stb.),
2. képfájlok (illusztrációk, fényképek stb.), valamint
3. videófájlok (tutorial-videók, promóciós videók stb.).

A hangfájlok tárolását nem tartottam kiemelt fontosságúnak, hiszen kevés olyan alkalom adódik a könyvtárban, amikor videósáv nélküli hangot kell rögzítenünk, a podcastok²⁵ gyártásának tervét pedig egyelőre nem valósítottam meg. A tárolásra alkalmas szolgáltatások keresésénél két alternatívát láttam:

1. külön felhasználói fiók létrehozását három különböző szolgáltatás oldalán (azaz külön szolgáltatónál tárolni a szöveges dokumentumokat, a képfájlokat és a videókat), vagy
2. megtalálni azt a szolgáltatót, amely mindhárom tartalmi típus tárolására lehetőséget nyújt.

Habár mindhárom fájl típusra épülnek célzott szolgáltatások (szöveges fájlokat tárolhatunk és

²⁵ Paszternák Ádám: „A könyvtár hangja – kirándulás a poscast-ok varázslatos világába” (elektronikus dokumentum).
URL: <http://fiks.klog.hu/29/a-konyvtar-hangja-kirandulas-a-podcast-ok-varazslatos-vilagaba/>. Letöltés ideje: 2009. 05. 13.

megoszthatunk a Zoho Docs²⁶ vagy a Scribd²⁷ segítségével, képfájlokat a Photobucket-on²⁸, az Indafotón²⁹ vagy a Flickr-ön³⁰ keresztül, videóinkat pedig feltölthetjük a Vimeo³¹, az Indavideo³² vagy a Videá³³ oldalára), tudtommal csak egyetlen olyan szolgáltató létezik, amely egyetlen felhasználói fiók regisztrációjával mindhárom típusú tartalom tárolását és megosztását lehetővé teszi (mi több, magyar nyelven is): a Google.

A „Google-birodalom” hatalmas előnye, hogy egyetlen regisztrációval hozzáférünk annak minden szolgáltatásához, amelyek nagyjából-egészében ugyanarra a felhasználói felületre, egységes terminológiára épülnek, ezen kívül pedig teljes mértékben átjárhatók – egymás között is, valamint a kiválasztott tartalomkezelő rendszer, a WordPress irányában is.

Sokan gyanakvással kezelik a Google-t, hiszen féltik adataikat (minthogy azokkal a felhasználási feltételek szerint – a szerzői jogon kívül – szabadon rendelkezik, azaz fenntartja a jogot azok indoklás nélküli eltávolítására stb.), én azonban nem osztom ezt az aggodalmat. Tekintve, hogy nem kívánok jogsértő vagy más szempontból aggályos tartalmat elhelyezni a tárolókban, valamint minden elhelyezett tartalmat nyilvánosnak szánok, nem látok fenyegetést a Google az adatok felhasználására vonatkozó feltételeiben. Eleinte három szolgáltatást terveztem használni a Google palettájáról:

- szöveges dokumentumok, táblázatok és prezentációk tárolására és megosztására a Google Dokumentumokat³⁴,
- képi tartalmak tárolására, albumokba rendezésére és megosztására a Google Picasa Web Albums³⁵ szolgáltatását, valamint
- videófájlok feltöltésére és megosztására a YouTube-ot³⁶ (minthogy ezt a szolgáltatást 2006 végén felvásárolta a Google³⁷, azaz a Google-fiókkal rendelkező felhasználók számára a YouTube is külön regisztráció nélkül hozzáférhetővé vált).

Később lett csak nyilvánvaló, hogy a Google rendszerébe történő regisztrációval a további

26 <http://docs.zoho.com/>

27 <http://www.scribd.com/>

28 <http://photobucket.com/>

29 <http://indafoto.hu/>

30 <http://www.flickr.com/>

31 <http://www.vimeo.com/>

32 <http://indavideo.hu/>

33 <http://videa.hu/>

34 <http://docs.google.com/>

35 <http://picasaweb.google.com/>

36 <http://www.youtube.com/>

37 Szabó Gergely: „A Google 1,6 milliárd dollárért megvette a YouTube-ot” (elektronikus dokumentum). URL: <http://index.hu/tech/net/youggle1009b/>. Letöltés ideje: 2009. 05. 17.

alkalmazások kiválasztása is jelentősen könnyebb lett.

A naptár- és a keresőalkalmazás kiválasztásáról

Számtalan gyártó kínál naptáralkalmazást, de legtöbbjük letölthető, asztali programokat – kevesen vannak azok, akik egy teljes online szolgáltatást építenek rá, ráadásul ingyenesen. Az asztali programok – bár nagy többségükben szinkronizálhatók online tartalmakkal – legnagyobb hátránya, hogy egyetlen számítógéphez (és így egyetlen felhasználóhoz) kötöttek, azaz a naptárban elhelyezett eseményeket csak a naptár tulajdonosa jelenítheti meg. Nekem azonban olyan alkalmazásra volt szükségem, amely

- egyszerre akár több felhasználó eseményeit is meg tudja jeleníteni (Országos Idegennyelvű Könyvtár, KÖNYV(tár)TÁMASZ Egyesület stb.),
- online is elérhető, azaz az események bárholnan felvehetők és megjeleníthetők,
- ingyenes,
- beágyazható a kiválasztott tartalomkezelő rendszerbe (WordPress), valamint
- lehetőség szerint RSS-csatornát biztosít az eseményekhez.

Ezek olyan kritériumok, melyek egyszerre csak egy általam ismert naptáralkalmazás esetében valósulnak meg – ez pedig a Google naptár-szolgáltatása, a Calendar³⁸. A fentiekén kívül a Google Calendar alkalmas napi, heti és havi nézet megjelenítésére, az eseményekhez nem csak időpontokat és helyszíneket tudunk rendelni, hanem leírást, időtartamot vagy akár webcímet és a helyszín térképét is, valamint lehetővé teszi, hogy más, Google-fiókkal rendelkező felhasználók egyetlen kattintással átemeljék a könyvtár eseményeit saját naptárunkba.

A Google-fiók létrehozása még egy hasznos szolgáltatáshoz való hozzáférést garantált: a Google Custom Search Engine (egyéni keresőmotor) segítségével elkészíthettem azt a keresőt is, amelyet a szolgáltatási háló megtervezésénél elgondoltam. Így az említett háló tervezete – immáron a kiválasztott alkalmazások neveivel kiegészítve – a következőképp nézett ki:

38 <http://www.google.com/calendar/>

Talán első látásra meglepő lehet a számos Google-alkalmazás jelenléte, azonban ennek nagyon is racionális okai vannak.

- A fenti tervben szereplő minden alkalmazás (Calendar, Picasa, YouTube, Documents, Custom Search Engine) ingyenes – mivel tervezett „költségvetésem” határozottan nulla volt (azaz elhatároztam, hogy kizárólag ingyenes eszközökkel fogok dolgozni), ez elengedhetetlen volt.
- Az Google-alkalmazások átjárhatók egymás közt, ezen kívül mindegyikben elkülöníthetünk „privát” és „nyilvános” - ezen belül szerkesztésre engedélyezett és nem szerkeszthető – tartalmat.
- Kezelik a legfontosabb fájl típusokat, így a feltöltés előtt nincs szükség konverzióra.
- Az alkalmazások más platformokba is beágyazhatók a kapott HTML-kód segítségével.
- A Google rendelkezésre állási idejének és a karbantartás, hiba miatti elérhetetlenségének aránya kitűnő, azaz a legritkább esetben nem elérhetők a szolgáltatások, akkor is rövid ideig.
- Valószínűtlennek tűnik, hogy a világon számtalan szerveren (szinkronban) tárolt adatok helyreállíthatatlanul elvesznének egy hiba következtében (l. feljebb, a Ma.gnolia esetében).
- A fenti szolgáltatások fejlesztésébe a Google rengeteg pénzt és időt fektetett, mindegyiknek több milliós felhasználói tábora van. Valószínűtlennek tűnik, hogy leállnának ezek

fejlesztésével és megszüntetnék a szolgáltatást.

Amint látszik, nem a márkanév miatt választottam a Google-t, sokkal inkább a márkanév mögött álló színvonal és minőség, valamint a kiváló támogatás és támogatottság (programozási értelemben, i. átjárhatóság) okán. Az elmúlt majd' két év eddig azt igazolja, hogy nem döntöttem rosszul.

A döntés tehát megszületett, a neheze azonban még hátra volt: megvalósítani a hálót, azaz elvégezni az eszközök beállítását, feltölteni őket tartalommal és összefűzni őket, hogy valóban hálózatot alkossanak. Az alábbiakban koránt sem szeretnék minden beállítás és lépés technikai részleteire kitérni, de a legfontosabb lépéseket mindenképp ismertetni kívánom, hiszen ezek hiányában a szolgáltatások mögött álló koncepció sem válna érthetővé.

Eszközbeállítások és integráció

Mivel a projekt lelke a tartalomkezelő rendszer, így elsőként arra törekedtem, hogy azt felkészítsem a többi, integrálódó alkalmazás „fogadására”. Amint az előzőekben említettem, a választás a WordPress blogmotorra esett – amely egyébként (hála sokoldalúságának és kiváló bővíthetőségének) jóval több, mint egy blogolásra szolgáló eszköz: komplett tartalomkezelő rendszer, amely a nagyszámú rendelkezésre álló plugin segítségével a legkülönbözőbb funkciókkal ruházható fel. Az alaprendszeren kívül a következő plugin-ok működtetik az oldalt:

- Akismet³⁹: tanulni képes spam-szűrő plugin, amely egyaránt képes a hozzászólások előzetes és utólagos moderálására;
- Del.icio.us Daily Post Formatting⁴⁰: a linktárba felvett új elemek automatikus blogra való továbbítását, valamint azok formázását teszi lehetővé;
- Guestbook Generator⁴¹: segítségével a bloghoz vendégkönyvet kaphatunk, amely illeszkedik a felület arculatához;
- Recent Posts⁴²: a plugin a legfrissebb bejegyzések címeit jeleníti meg az oldalsávon;
- Sociable⁴³: a bejegyzések végén megjelenő ikonok segítségével a tartalom egyetlen kattintással megoszthatók közösségi link- és hírgyűjtő oldalakon;

39 <http://akismet.com/>

40 <http://el73.be/drunkey-love/>

41 <http://www.alleba.com/blog/2006/09/21/wordpress-guestbook-generator-plugin/>

42 <http://wordpress.org/extend/plugins/recent-posts/>

43 <http://yoast.com/wordpress/sociable/>

- Theme Switcher⁴⁴: menüvezérelt felhasználói sablonváltást tesz lehetővé – jelen esetben a nagy kontrasztos sablont lehet beállítani segítségével;
- WP-ContactForm⁴⁵: lehetőséget nyújt a felhasználóknak, hogy a blog felületén keresztül üzenetet küldjenek az adminisztrátor részére.

Amint az látható, a beépülők többsége a felhasználói felületet teszi funkció-gazdagabbá, valamint lehetővé teszi, hogy ugyanarról a platformról a lehető legtöbb szolgáltatás (nagy kontrasztos, akadálymentes nézetre váltás, üzenetküldés, linktár tartalmi változásainak követése, tartalom továbbosztása stb.) elérhető legyen.

Kívülről – a felhasználó szemszögéből – a blog a mellékelt ábrán látható (és élőben a <http://oik.klog.hu> címen megtekinthető) képet nyújtja. A fejléc bizonyos értelemben gyorsmenüként is funkcionál, így a legalapvetőbb tartalmak és funkciók (visszatérés a főoldalra, általános információ a blogról és a könyvtárról, gyors üzenetküldés, vendégkönyv)

keresés nélkül, egyetlen kattintással is elérhetők. A bal oldali menüben kaptak helyet a tartalom leválogatására szolgáló funkciók (legfrissebb bejegyzések, kategóriák és archívum), míg a jobb oldalon a kiegészítő funkciók találhatók: a keresés, a hírcsatornák és az e-mail értesítő, a gyorslinkek és a kapcsolati adatok. Az e-mail értesítők a blog friss tartalmának e-mailben történő kézbesítésére szolgál (ezt a szolgáltatást a FeedBurner biztosítja, amely Google-fiók birtokában szintén igénybe vehető): a felhasználók e-mail címük begépelésével iratkozhatnak fel a szolgáltatásra – jelenleg 49 aktív feliratkozója van a blognak ezen a szolgáltatáson keresztül.

A hírcsatornákon kívül azért igyekeztem másféle feliratkozási lehetőséget is biztosítani felhasználóink számára, mert tapasztalataim szerint az e-mail cím mára már majd' mindenki számára elérhetővé vált, míg az RSS-hírcsatorna működésével még mindig sokan nincsenek

44 <http://plugins.trac.wordpress.org/wiki/ThemeSwitcher>

45 <http://wordpress.org/extend/plugins/wp-contactform/>

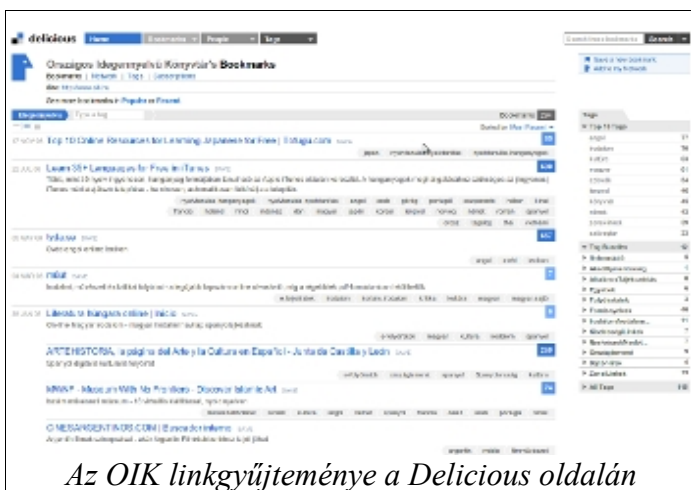
tisztában.

Az eredeti sablonon kívül (melynek neve Downtown Java⁴⁶, készítője pedig Brian Gardner) a sablonváltásra szolgáló Theme Switcher plugin segítségével kiválasztható egy kontrasztosabb, fehér (háttér), fekete (szöveg) és piros (linkek) színű smink is, amely további könnyítéseket tartalmaz az akadálymentesítés érdekében. Mivel a sablon színei erős kontrasztban állnak egymással, a gyengén látók is jó eséllyel olvashatják. Az oldalsáv – és így számtalan menüpont – hiánya pedig az oldalt felolvasó-szoftverrel „megtekintő” látogatókat segíti. Mindazonáltal az eredeti sablonban a fejlécben megjelenő legfontosabb linkek ezen az akadálymentesített sminken is elérhetők. Mindkét sablon forráskódjában elhelyeztem egy olyan kódot, amely a látogatottsági adatokat (látogatók száma, oldalon eltöltött átlagos idő, bejövő hivatkozások stb.) méri és az adatokat továbbítja a Google Analytics⁴⁷ felé, ahol azokat lehetőségünk van táblázatos és diagrammos formában is megtekinteni.

Miután a központi felület készen állt, elkezdődhetett a linktár⁴⁸ építése és becsatornázása. Az első lépés a már létező linktár átválogatása és az újonnan felvenni kívánt linkek bekérése volt a könyvtár nyelvi referenseitől. A könyvtár weblapján található régi linkgyűjtemény átválogatását magamra vállaltam (mintegy 90 link élt, ezeket az új felületre, a Delicious rendszerébe is átmásoltam), a végül ezeken felül felkerülő, mintegy 200 linket pedig a referensek küldték el számomra. A linkek felvitelénél sokkal nagyobb kihívás volt a gyűjtemény rendszerének kialakítása. A Delicious egyaránt lehetőséget ad a címkézésre (tag) és a címkék kategóriákba rendezésére (tag bundle).

Végül a linkek felvitelére és címkézésre, valamint a címkék tanulmányozása után 12 kategóriát alakítottam ki:

- Információ: itt található a könyvtárra vonatkozó linkek (honlapunk, blogunk, a keresőmotor linkje stb.);

46 <http://www.briangardner.com/themes/downtown-java-wordpress-theme.htm>

47 <http://google.com/analytics/>

48 <http://delicious.com/idegennyelvu>

- Akadálymentesség: a nyelvek közül kiemeltem a jelnyelvet és önálló kategóriába soroltam a könnyebb elérhetőség miatt;
- Általános Tájékozódás: ebbe a kategóriába tartoznak a különböző nyelvi keresők és on-line lexikonok stb. linkjei;
- Egyéb linkek: ide került végül mindaz, ami nem sorolható be a többi kategóriába (például egyes országok gasztronómiájával foglalkozó oldalak linkjei);
- Folyóirataink: előre levezényelt katalógus-keresések találati listája az OIK-ban található folyóiratokkal kapcsolatban;
- Forrásnyelvek: a linktárban található linkek forrásnyelvei a könnyebb leválogathatóság érdekében;
- Irodalom és irodalomtudomány: értelemszerűen az irodalommal és irodalomtudománnyal foglalkozó linkek kategóriája;
- Kisebbségi linkek: kisebbségi és nemzetiségi weboldalak linkjei;
- Nyelvészet és nyelvtanulás: a nyelvekkel, nyelvtudománnyal és a nyelvtanulással összefüggő weblapok hivatkozásai tartoznak ide;
- Országismeret: az egyes országokat bemutató weblapok linkjeit soroltam ide;
- Sajtó és hírek: e-folyóiratok, magyar és külföldi sajtótermékek online kiadásainak linkjei;
- Zenei linkek: ebbe a kategóriába tartoznak a Zeneműtár munkatársai által összeválogatott zenei témájú linkek.

Az egyes kategóriákon belül természetesen további bontási lehetőséget nyújtanak a címkék, az egyes címkék összekapcsolhatósága pedig lehetővé teszi a többszempon-tú leválogatást.

A Deliciousról érkező automatikus tartalom formázását a blogmotor részéről a Del.icio.us Daily Post Formatting plugin látja el, ennek a munkának a másik felét a Delicious felől pedig a Blog Posting⁴⁹ funkció végzi. Egy kimenő csatornához hozzárendelve a szükséges adatokat (a fogadó blog elérési címe, bejelentkezési adatok, napi adatküldés időpontja stb.) a folyamat teljesen automatizált: a linktárba felvett új hivatkozásokat a Delicious automatikusan továbbküldi a blog számára, ahol az említett plugin megformázza, majd publikálja az adatfolyamot (ami azután az RSS-csatorna és az e-mail értesítő hírei között is megjelenik, így a felvett linkek négy helyen is

⁴⁹ <https://secure.delicious.com/settings/blogging/posting> (az oldalt csak a Delicious regisztrált felhasználói tudják megtekinteni)

megjelennek: a linktárban, a blogon, az RSS-csatornán ill. a kiküldött e-mailekben). A linktár ugyan rendelkezik saját hírcsatornával is⁵⁰, ám így használóinknak elég egyetlen RSS-re, a blog hírcsatornájára feliratkozniuk és megkapják a könyvtári hírek mellett a linktár új tartalmait is. Ebből a példából látszik először a szolgáltatási háló mögött álló koncepció és az eszközválasztás fontossága. Az eszközök ilyen jellegű összehangolása és egymásba csatornázása nem csak az üzemeltető dolgát könnyíti meg, de a felhasználók számára is jelentős előnyökkel jár. Az, hogy egy hírfolyamon keresztül a két eszköz hírei egyszerre érhetőek el, nem csak kényelmi funkció, hanem a minél teljesebb tájékoztatásra törekvés egyik eredménye is.

Ezt a törekvést egészíti ki az egyéni keresőmotor⁵¹ is. Az egyéni keresőmotor index-jegyzéke (tehát azoknak az oldalaknak a listája, amelyek tartalmában a kereső keres) tartalmazza azokat az oldalakat, ahol a használó az a könyvtárral

kapcsolatban szerezhethet információt (honlap, blog stb.), illetve a linktárban is szereplő weblapokat. Ez a gyakorlatban annyit jelent, hogy a keresőmotor index-jegyzékének elkészítéséhez a linktárban szereplő hivatkozásokat egyenként át kellett másolni a keresőmotor beállítási felületére. Hosszadalmas és aprólékos feladat – de csupán egyetlen alkalommal kell elvégezni. Ezek után már csak egy-egy linket kell hozzáadni vagy eltávolítani az indexből, attól függően, hogy a linktár bővült-e elemekkel, avagy valamely elem törölve lett.

Az index-jegyzék összeállítását követően a kapott kódot egy HTML-oldalba (vagy a blog egy oldalába) beillesztve tehetjük publikussá a keresőmezőt. Lehetőségünk van rá, hogy egy már meglévő oldalba illesszük, de arra is, hogy egy új oldal készítésével egyedi külsőt adjunk neki – ez utóbbi módszerrel készült az OIK keresője is. A találati listát megjeleníthetjük egy, a Google-éhez nagyon hasonló oldalon, de saját weblapunkba is ágyazhatjuk. Bármelyik lehetőséget választjuk is, kinézetét (a linkek és szövegek színe, háttérszín, logó stb.) teljes mértékben testre szabhatjuk.

Az OIK keresőmotorja több, mint 300 weboldal teljes tartalmában keres, 40 nyelven ad találatot és

50 <http://feeds.delicious.com/v2/rss/idegnyelvu?count=15>

51 <http://oik.klog.hu/iranytu/>

szinte minden, az Országos Idegennyelvű Könyvtár profiljába vágó témában kereshetünk vele. Kapcsolata a linktárral és a bloggal kétirányú, hiszen a WordPress és a Delicious irányából is elérhető egy-egy hivatkozáson keresztül, valamint keres is azok tartalmában (illetve a linkgyűjtemény esetében a linkek mögött álló tartalomban is), azaz a szakkönyvtári kutatáson kívül kereshetünk online könyvtárakban, vagy akár az OIK blogján és annak eseményei között is.

Szintén a könyvtári események követésére szolgál az eseménynaptár⁵². Ez a szolgáltatás a már említett Google Calendar-ön keresztül teszi elérhetővé a könyvtári eseményeket és programokat. Az egyes eseményekhez azok felvételekor lehetőségünk van címet, leírást, időpontot, időtartamot, helyszínt, térképet, URL-t rendelni, amelyek később a nyilvános felületen is megtekinthetők. A Calendar lehetőséget ad naptárunk publikálására, valamint a publikált naptár opcióinak beállítására is. A weblapba vagy blogoldalba történő beágyazáshoz – az egyéni keresőhöz hasonlóan – a Google ezúttal is egy kódot biztosít. A kód kérésekor beállíthatjuk a beágyazni kívánt naptár paramétereit: méretét, színét, választhatunk havi, heti, vagy napi nézet között, az értesítések kéréséhez kiválaszthatjuk időzónánkat. Mindezek után a kapott kódot oldalunkba ágyazva nyilvánosságra hozhatjuk eseménynaptárunkat.

Az OIK esetében a naptár a blog egyik oldalába van beágyazva, így menüen és a felületen keresztül ez is bekapcsolódott a hálózatba. Kiemelt funkcióként került fel a menübe az eseménynaptár saját RSS-csatornája – ez azok számára lehet hasznos, akik csak a könyvtár eseményeiről szeretnének értesítést kapni, a többi hírt nem, vagy csak a blog látogatása során követik. Szintén ezt a célt szolgálja a „Hozzáadás a saját naptárhoz” funkció, amely a Google-fiókkal rendelkező felhasználók számára lehetőséget ad arra, hogy importálják saját naptárukba a könyvtári eseményeket, amelyekhez azután saját értesítést, SMS-riasztást is beállíthatnak.

A naptár feltöltéséhez segítségül hívtam az intézményi menedzsert is, így a könyvtár rendezvényei a meghívók elkészültével párhuzamosan felkerülnek az eseménynaptárba. A Calendar-ön keresztül a már felvitt események utólag is módosíthatók és törölhetők, így az esetleges műsor- vagy programváltozások is nyomon követhetők. Hála a Calendar és a Maps kapcsolatának (Térkép menüpont), az egyértelműen és pontosan felvitt (pl. 1056 Budapest, Molnár utca 11.) helyszíneket egyetlen kattintással megjeleníthetjük a térképen.

A további három Google-eszköznek (Dokumentumok, Picasa Web Albums, YouTube) egyetlen felületen sincsen dedikált elérhetősége. A háttértárolókba feltöltött tartalmak a blog egyes bejegyzéseiben jelennek meg a beágyazásra (Embed) szolgáló kód elhelyezésével, illetve a Dokumentumok esetében direkt link segítségével. Mindhárom háttértár felületén beállítható, hogy

52 <http://oik.klog.hu/esemenynaptar/>

az adott tartalom nem publikus elérésű (Private), vagy nyilvános (Public), így a háttértárákig sikeresen elnavigáló látogatók kizárólag azokat a képeket, videókat vagy dokumentumokat tekinthetik meg, amelyeknek státusza nyilvános. A YouTube-on tárolja a könyvtár például a bejegyzésbe ágyazott katalógus-használati tutoriál-videót⁵³, a Dokumentumokban a zeneműtári ajánlólistákat⁵⁴, a Picasa-n pedig az élménybeszámolók és egyéb bejegyzések illusztrálására szolgáló képfájlokat.

Még egy dolgról szeretnék szólni a szolgáltatások elkészítésével kapcsolatban: az elnevezésekről, fantázianevekről. Míg a naptár esetében az „Eseménynaptár”, a linktár esetében pedig a „Linkgyűjtemény” jól megjegyezhető, egyértelmű névnek tűnt, addig az „Országos Idegennyelvű Könyvtár blogja” és az „Országos Idegennyelvű Könyvtár keresőmotorja” nevek helyett igyekeztem a „hivatalos” elnevezést valamely rövidebb, megjegyezhetőbb és informálisabb névvel felváltani (amellett, hogy a fenti elnevezéseket a leírásban - „alcímben”, ha úgy tetszik – megtartottam, hogy egyértelműsítsék a fantázianevet. Így lett a blog „informális” neve „Kávészünet”, ezzel kapcsolatban a blog egyik oldalát idézném:

„Hogy miért épp »Kávészünet«? Ez, kedves Látogató, egy nagyszerű kérdés!

Talán azért, mert egy jó kávé mellett a könyvtári-kulturális hírek is jobban esnek.

Talán azért, mert ahogyan a kávé, a híreket is mindenki máshogyan szereti. Itt remélhetőleg mindenki megtalálja a neki tetsző rovatot, amelyet a jobb oldalon látható menü „Kategóriák” szekciójában egyetlen kattintással leválogathat. Ha pedig valaki jobban szereti a kávé csendes magányban elfogyasztani, kérheti az OIK híreit RSS-olvasójába, de akár postafiókjába is.

Talán azért, mert nincs is jobb hely egy kis beszélgetésre, mint a kávéház. Kitárgyalni a híreket, egymásnak olvasnivalót ajánlani, megosztani mindent, legyen az irodalom, kultúra, újdonság, öröm és bánat - a Kávészünet hozzászólási funkciója mindezt lehetővé teszi.”⁵⁵

A Kávészünet elnevezés azóta már számtalanszor bizonyított például a könyvtár hírlevelében⁵⁶ ahol a blogra mutató linkek a következő sor alá vannak rejtve: „Tudjon meg többet Kávészünetben”. A név könnyen megjegyezhető, barátságos – a jó kávé és az irodalmi kávéházak szerelmesei számára pedig minden bizonnyal ellenállhatatlan.

53 Paszternák Ádám: „Hogyan keressék nyelvek szerint folyóiratokat?” (elektronikus dokumentum). URL: <http://oik.klog.hu/65/hogyan-keressek-nyelvek-szerint-folyoiratokat/>. Letöltés ideje: 2009. 05. 17.

54 Paszternák Ádám: „Karácsonyra készülve – a Zeneműtár ajánlója” (elektronikus dokumentum). URL: <http://oik.klog.hu/48/karacsonyra-keszulve-a-zenemutar-ajanloja/>. Letöltés ideje: 2009. 05. 17.

55 Paszternák Ádám: „A blogról” (elektronikus dokumentum). URL: <http://oik.klog.hu/a-blogrol/>. Letöltés ideje: 2009. 05. 17.

56 <http://www.oik.hu/hirlevel/hirlev.htm>

A keresőmotor elnevezése már nagyobb problémát jelentett, de végül (számtalan ötletszerűen felvetett, megvizsgált majd elvetett név után) az „Iránytű” mellett tettük le a voksunkat. Főleg azért, mert a Google (és hasonló keresőszolgáltatások) gyakran milliós találati listájához képest az egyéni keresőmotor egy sokkal határozottabb iránymutatással szolgálhat az OIK profiljába illeszkedő témákban. Az elnevezést egyébként a Kávészünet legelső bejegyzésének címéből vettem kölcsön, ahol ezt írtam:

„Az OIK feladata és küldetése igen nemes: iránytűvel szolgálni a nyelvek, a kommunikáció és az információ dzsungelében az eltévedteknek és a most bemerészkedőknek.”⁵⁷

Úgy gondoltam, hogy a fenti mondat kimondottan megállja helyét egy célzott keresésre alkalmas keresőmotor esetében. Ez a két elnevezés – Kávészünet és Iránytű – megkönnyíti a hivatkozást az eszközökre és sikerrel segíthet beépíteni az eszközöket a mindennapi párbeszédbe, írásos közleményekbe és referenz-interjúkba.

Működtetés és a tapasztalatok

A szolgáltatások működtetése napi szintű rutinná kell, hogy váljon. A blog és az eseménynaptár folyamatos frissítése és tartalommal történő feltöltése segíthet fenntartani és elmélyíteni a könyvtárral és annak híreivel kapcsolatos figyelmet, míg a linktár és a keresőmotor karbantartása a könyvtári szolgáltatások színvonalát emeli.

A blog karbantartása és frissítése a következőket foglalja magába:

- a blogmotor esetenkénti frissítése a legújabb verzióra,
- plugin-ek folyamatos frissítése,
- tartalmi feltöltés, azaz új hírek publikálása, valamint
- az esetleges új funkciók beágyazása és ezzel együtt új menüpontok felvétele.

A WordPress jelen sorok írása idején a 2.7-es verziószámánál tart. Az adminisztrációs felületre belépve a rendszer azonnal, jól láthatóan értesít a motor, vagy a plugin-ek új verzióinak elérhetőségéről. A frissítés sem bonyolult – egyetlen kattintással elvégezhető. Ez a procedura azonban – a megfelelő és biztonságos működés, valamint a kompatibilitás – elengedhetetlen és a frissítések figyelése és telepítése részévé kell váljon a napi tevékenységnek.

⁵⁷ Paszternák Ádám: „Iránytű” (elektronikus dokumentum). URL: <http://oik.klog.hu/22/iranytu/>. Letöltés ideje: 2009. 05. 17.

A tartalmi feltöltés már jóval összetettebb folyamat. Sajnos nem áll rendelkezésemre annyi idő, amennyit szívem szerint az új tartalmak létrehozására fordítanék. Ezért kértem a referensek és a könyvtár munkatársainak segítségét. Az általam írott bejegyzések mellett rendszeresen megjelennek a munkatársaim által „gyártott” tartalmak is: ezeket e-mailben küldik el nekem, én csupán formázom és publikálom azokat.

A bejegyzések írásának része természetesen a háttértárolók használata is. A bejegyzéshez felhasznált képeket, videókat és szöveges fájlokat feltöltöm a megfelelő tárhelyre, majd a már említett HTML-kód vagy direkt link segítségével a bejegyzésbe illeszttem. A képek esetében persze lehetőségem van a formázásra is: a kép méretezhető, felirattal látható el, úsztatható jobbra vagy balra, igazítható középre, illetve lehetőség van arra, hogy az eredeti méretű kép helyett csak nézőképet (más néven bélyegképet vagy thumbnail-t) illesszünk be a bejegyzésbe, az eredeti méretű kép pedig csak erre kattintva jelenik meg. A bélyegképek használatával jelentősen megnövelhető az oldal betöltődésének sebessége, hiszen a bélyegkép mérete elenyésző az eredeti, nagy felbontású képéhez képest. A videók szintén egy HTML-kóddal illeszthetők a bejegyzés forráskódjába (a WordPress egyaránt biztosít vizuális és HTML-nézetű szerkesztési felületet) – itt is lehetőségünk van a videó átméretezésére, jobbra, balra vagy középre igazítására. A szöveges dokumentumok beillesztésére az egyik legegyszerűbb módszer a dokumentum linkelése: mivel a Google Dokumentumokban tárolt fájlok a Google saját dokumentum-megjelenítő felületén nyílnak meg, így azok megtekintéséhez nem szükséges semmiféle program (PDF-megjelenítő, szövegszerkesztő, táblázatkezelő vagy bemutatószerkesztő) telepítése. Ennek a módszernek a használatával azok számára is megnyithatóvá válik egy táblázat vagy prezentáció, hogy számítógépükön telepítve lenne a Microsoft Office vagy az OpenOffice.org irodai programcsomag.

A linktár és a keresőmotor karbantartása párhuzamos feladat: egyrészt jelenti a linktár elemeinek folyamatos vizsgálatát a már említett Fresh Del.icio.us nevű alkalmazással, a „halott” linkek törlését és az új hivatkozások felvételét a gyűjteménybe, másrészt pedig az Iránytű index-listájának szinkronizálását a linktárral. A linkgyűjteményből törölt hivatkozás URL-je tehát törlésre kerül a keresőmotor indexéből is, az újonnan felvett link pedig a keresőmotor indexébe is rögtön bekerül. Ez a munka – a linktár hibaellenőrzésének lefuttatását leszámítva – manuális feladat, ám koránt sem olyan nagy munka, mint azt a fentiek alapján gondolhatnánk. A Fresh Del.icio.us lefuttatása után a problémás linket manuálisan is megpróbálom megnyitni – ha ez sikerül, akkor a probléma átmeneti volt csupán; ha nem, akkor a hivatkozást „nem publikus” státuszba állítom. Ezáltal része marad a gyűjteménynek, ám a csak az adott gyűjtemény adminisztrátora látja, a felhasználók számára rejtve marad. A nem publikus linket néhány napig ellenőrzésnek vetem alá. Amennyiben a hivatkozott

oldal újra elérhetővé válik, a link újra „publikus” státuszba kerül. Amennyiben napok – esetleg hetek – után sem érhető el az oldal, úgy a link törlésre kerül (egy „naplófájlnak” kinevezett szöveges dokumentumban azonban elmentem az oldal nevét, elérését és leírását, valamint a hozzárendelt címkéket – így néhány havonta ellenőrizni tudom, hogy a gyűjteményből törölt oldalt helyreállították-e). Az új linkek felvétele előtt az oldal ellenőrzése ismét manuálisan történik: elsőként megnyitom az oldalt több különböző böngészőprogramban is (Internet Explorer, Firefox, Opera, Google Chrome, Safari stb.). Erre azért van szükség, mert az oldalak egy része egy bizonyos böngészőprogramra van optimalizálva. Amennyiben valamelyik oldal nem nyílik meg egy-egy böngészőprogrammal, úgy a hivatkozás leírásában ez is fel lesz tüntetve. Ezek után a referens által mellékelt leírást is csatolom a linkhez, hozzárendelem a megfelelő címkéket, majd mentem az oldalt a gyűjteménybe. Az Iránytű szinkronizálásához annak beállításai között az index-listából is eltávolítom a linktárból törölt oldalt, illetve felveszem a gyűjteménybe is újonnan bekerült weblap elérési útját. Mintegy 24 óra múlva (a Google következő index-frissítése után) az új oldalak tartalma is kereshetővé válik az Iránytű segítségével.

Amint már említettem, az eseménynaptár tartalmi feltöltését sem egyedül végzem: könyvtárunk intézményi menedzsere is részt vesz benne, hiszen az új eseményekről, a végleges programról és a meghívók szövegéről az elsők között értesül. Így a könyvtári programok a meghívók és plakátok elkészültével egy időben az eseménynaptárban is megjelennek. A Google Calendar ezután automatikusan szinkronizál a blogba ágyazott felülettel, így az újonnan felvitt események másodperceken belül feltűnnek a blogon, illetve az eseménynaptár RSS-csatornájának hírfolyamában is.

A háttértárolókkal kapcsolatos munka azonban valóban elhanyagolható – pusztán az új elemek feltöltésénél kell megadnunk, hogy melyik albumba (Picasa Web Albums) illetve mappába (Google Dokumentumok) kívánjuk elhelyezni az adott fájlt. ZA egyes fájlok törlése nem indokolt, hiszen az onnan törölt tartalom a blog bejegyzéseiből is eltűnik, illetve „halott” linket hagy maga után. Ezen felül szerencsére kevés az esélye annak, hogy ezeken a tárolókban megteljen a rendelkezésre álló tárhely (a Picasa Web Albums esetében például egy gigabájt tárhelyet biztosít a Google).

Az eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy fenti szolgáltatási háló működése napi körül-belül egy órányi munkával fenntartható. Ebbe a napi egy órába beletartozik

- a blogmotor és a plugin-ek esetleges frissítése,
- új bejegyzések publikálása, valamint az ahhoz szükséges fájlok feltöltése a háttértárolókba,
- a linktár ellenőrzésének lefuttatása, és az esetleges változások alapján

- a keresőmotor frissítése, valamint
- az események felvitele az eseménynaptárba.

Ezen felül havonta egyszer átlagosan két-három óra ráfordításával igyekszem „bejárni” az egész rendszert, ellenőrizni a funkciókat, a menüpontok működését, a keresőmotort, valamint kijavítom az esetlegesen felbukkanó hibákat.

A látogatottsági adatok azt mutatják, hogy a befektetett munka lassan, de biztosan eredményre vezet. A blogot jelenleg havonta átlagosan 400-600 egyedi látogató tekinti meg, míg a blog hírcsatornájára feliratkozott olvasók száma 54. Ezt kiegészítve az email-értesítőre regisztrált 49 személlyel, láthatjuk, hogy a feliratkozottak száma meghaladja a százat. Ezek tehát azok az emberek, akik rendszeresen figyelik a könyvtár új tartalmait és értesítést kapnak azokról, míg az oldal közvetlen látogatói között egyaránt találhatók visszatérő és alkalmi felhasználók. Az egyedi látogatók közel 50 százaléka a könyvtár más online felületeiről érkezik (a könyvtár honlapjáról, a linkgyűjtemény felületéről, az Iránytű találatai alapján), míg mintegy 20 százalékuk a Google kereső találatain keresztül talál ránk (érdekes módon a többi keresőmotor felől érkező látogatások száma elhanyagolható). A látogatók maradék mintegy 30 százalékának jelentős része direkt látogató (azaz a blog címét a böngészője címsorába írva, vagy könyvjelzőn keresztül érkezik), míg 2-3 százalék egyéb forrásból bukkan a blogra.

Ezeket az adatokat összehasonlítva a 2007 végén (100-120 egyedi látogató), vagy a 2008 nyarán (380-420 egyéni látogató) elmondhatjuk, hogy a blog forgalma folyamatosan nő, az érdeklődés pedig valós és fenntartható.

Konklúzió

Konklúziót megfogalmazni mindig nehéz – különösen egy olyan szolgáltatási modellel kapcsolatban, amely napról-napra változik és fejlődik. Most mindenesetre mégis megpróbálkozom vele, mindazok számára, akik gondolkodnak hasonló szolgáltatások bevezetésén, avagy éppen jelen írás elolvasásakor kaptak ötleteket. Sőt, a konklúzió azok számára is érdekes lehet, akik eddig valami okból elutasították a fentiekhez hasonló eszközök alkalmazását.

Századunknak – és egyben informálódási szokásainknak, környezetünknek is – elválaszthatatlan része lett a világháló. Gyakran mondják: ha nem vagy fenn a weben, nem is létezel igazán. Talán az sem véletlen, hogy a reklámpiacból mind nagyobb és nagyobb szeletet hasít ki az online hirdetés, mint ahogy az sem, hogy önálló szolgáltatásrendszer épült az online marketingre. És valóban:

azokban az időkben, amikor havi pár ezer forintért bárki számára elérhetővé váltak az internet áldásai és átkai, az informálódni vágyó ember első útja a világhálóra vezet a könyvtár helyett. Ez egyszerre jó és rossz a könyvtárak szempontjából: kellemetlen, hiszen amúgy is csökkenő forgalmukból az olvasás visszaesése mellett újabb tényező vesz el még többet. Ám egyúttal jó is, hiszen olyan kihívást jelent a könyvtár számára, amelyet elfogadva megnyitja az utat egy más jellegű szolgáltatás felé, amelyben akár felül is múlhatja a jelenlegi „tartalomgyárosokat” és keresőmotorokat. Sokszor említem meg előadásaim során, hogy a világon senki nem ért jobban az információkereséshez, az információ szűréséhez, feldolgozásához és szolgáltatásához a könyvtárosnál. Ha ez igaz – és szerintem megállja a helyét –, akkor a könyvtárosok arra is képesek, hogy „megtűrjék” a hálót, leválogatva és feldolgozva a valódi tartalmat, kiszűrve a zajt és a dezinformációt.

A felhasználó hisz a Google-nek – a könyvtáros azonban tudja használni. Kettőjük közt jelentős a különbség: míg a felhasználó beüti kérdését a keresőbe és a találati lista első oldaláról informálódik, addig a könyvtáros feldolgozza a kérdést és kulcsszavak alapján keres. Használja az „AND”, az „OR” és a „NOT” operátorokat, képes összevetni egymással az egyes forrásokat, így állítva elő valódi tartalmat. És ezt szolgáltatja.

Az OIK linkgyűjteménye és a hozzá kapcsolódó keresőmotor kiváló példa arra, hogy mit tudnak adni a szakemberek a felhasználóknak. A nyelvi referensek által összeválogatott weboldalakat információs szakemberek – hiszen a referensek nagyon is azok – ítélték megbízhatónak. Ezek az oldalak egy nagy keresőmotorok esetében talán csak a találati lista tizedik vagy huszadik oldalán szerepelnek – ott, ahová egy felhasználó nagyon gyakran el sem jut. A linkgyűjtemény ezzel szemben nem az oldalak hivatkozási indexén alapul, hanem a tartalom minőségén. Mint ahogyan az Iránytű sem egy egyszerű találati halmazt produkál, hanem olyan listát ad, amelynek egésze megbízható, ezen felül pedig jókora része valóban releváns is.

A blog és az eseménynaptár sokat segíthet a felhasználóknak – de legalább ugyanannyit a könyvtáraknak is. Az online marketing java része a jelenlétre épül: arra, hogy ha a felhasználó a hálón bolyong, előbb vagy utóbb belebotlik a könyvtárba, annak híreibe és információiba. Minden újabb felület, ahol a könyvtár önmagáról és szolgáltatásairól hírt adhat, egy újabb bejegyzés a keresőmotorok index-jegyzékében. Azaz egy eséllyel több, hogy megtalálható legyen és ennek alapján nagy valószínűséggel meg is találják. A blog, mint kommunikációs forma hatalmas részt vállal az online kommunikációban: emberek százmilliói élnek a lehetőséggel, hogy magukat, életüket és gyakran tudásukat is a világ elé tárják.

2002-ben úgy kezdtem el „blogot” vezetni, hogy azt sem tudtam, mi az a blog. Egy ingyenes

tárhelyen elhelyezett statikus HTML-lapot bővítettem folyamatosan. Mindenről írtam, ami eszembe jutott – könyvtárról is, akkor még tanulmányaim kapcsán. Most, 2009-ben még mindig csinálom. Az elmúlt hét évben számtalan emberrel ismerkedtem meg személyesen is olvasóim, hozzászóló látogatóim közül. Valós kapcsolatokat építettem virtuális kapcsolatokból, pusztán azzal, hogy jelen voltam és megosztottam, amim volt. Ha magánszemélyek ezrei, tízezrei, milliói tudnak minden nap új kapcsolatokat kialakítani, akkor egy könyvtár is képes rá. Sokan a „blogtól”, mint szótól és módszertől idegenkednek, „hullámnak” nevezik, amely előbb-utóbb lecsendesedik. Lehetséges, de a lényeg nem ez – a blog csak egy eszköz, amelynek segítségével közvetítjük a lényeget. A lényeg mindig a tartalom.

Egy ilyen szolgáltatási modell kialakítása nem megy egyik napról a másikra, amint látható. Gondos tervezés és előkészületek szükségesek hozzá. Idő és főleg befektetett munka, energia. A könyvtárak a mai pénzügyi állapotukban nem hinném, hogy nyugodt szívvel ignorálhatják az ingyenes eszközökben, a „nulla forintos ötletekben” rejlő potenciált. Az Országos Idegennyelvű Könyvtárban a fenti eszközökkel kapcsolatban szerzett tapasztalataim szerint megéri belevágni a tervezésbe és a kivitelezésbe. Sokat nyertünk vele – és a nyereségből ítélve sokat veszítettünk volna, ha nem vágunk bele.

Az írás utolsó mondatai kliséknek hatnak, de bennük nagy igazság rejlik: bárki meg tudja csinálni. Csak akarni kell.

Mellékletek listája

- 1. sz. melléklet: Jelölési űrlap az Év fiatal könyvtárosa díj elnyeréséhez
- 2. sz. melléklet: Munkáltatói igazolás
- 3. sz. melléklet: Mender Tiborné, az Országos Idegennyelvű Könyvtár Főigazgatójának ajánlása
- 4. sz. melléklet: Lévai Klára, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Fejlett Információs Technológiák és Társadalom szekció elnökének támogatói nyilatkozata
- 5. sz. melléklet: A Könyvtárostanárok Egyesületének támogatói nyilatkozata
- 6. sz. melléklet: Szakmai önéletrajz és bemutatkozás – Paszternák Ádám
- 7. sz. melléklet: PC DVD-ROM, mely tartalmazza
 - a jelölő intézmény bemutatkozó kisfilmjét (a pályázó munkája)
 - a pályamunkát számítógépen megjeleníthető PDF-fájlként
 - az 6. sz. mellékletet számítógépen megjeleníthető PDF-fájlként
 - a kisfilm, a pályamunka és az 6. sz. melléklet megtekintéséhez szükséges ingyenes segédprogramokat⁵⁸
 - VLC Media Player 0.9.9 for Windows
 - Foxit PDF Reader 3.0 for Windows

⁵⁸ A segédprogramok a szoftverek hivatalos oldaláról származnak, vírusmentességüket mindazonáltal az AVG 8.5 antivírus szoftver is ellenőrizte